Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Mortensen, Carl.
Titel | Title:	Kortfattet Orgelskole nærmest beregnet paa Skolelærer-Seminarierne. En meget forkortet Bearbeidelse af Dr. F. Schütze's "Praktische Orgelschule.
Udgavebetegnelse | Edition Statement:	2. forbedrede Udg.
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kbh, 1879

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

C. Mortensen.

Orgelskole.

2 Udg. 1879.

D 22

Det Kgl. Bibliotek
130024640788

KORTFATTET ORGELSKOLE

NÆRMEST BEREGNET PAA SKOLELÆRER-SEMINARIERNE.

EN MEGET FORKORTET BEARBEJDELSE AF

DR. F. W. SCHÜTZE'S »PRACTISCHE ORGELSCHULE«.

VED

CARL MORTENSEN.

ANDEN, FORBEDREDE UDGAVE.

KJØBENHAVN.

WILHELM HANSENS FORLAG OG EIENDOM.

THIELES BOGTRYKKERI.

1879.

KORTFATTET ORGELSKOLE

for

CARL MORTENSEN

1938

Indhold.

Side

Indledning. Beskrivelse af Orgelet m. m. ..... 1.

1ste Afsnit. Øvelser paa Manualet.

I. Øvelser med stille liggende Haand ..... 4.

II. Øvelser, ved hvilke Haanden flyttes (Efterrykning, Undersætning, Skalaer) .... 11.

III. Flerstemmige Øvelser ..... 21.

IV. Koraler med Fingersætning ..... 25.

V. Om Koralens Indledning og Slutning ..... 36.

VI. Nogle af de almindeligste Udsmykninger m. m. ..... 40.

2det Afsnit. Øvelser paa Pedalet.

I. Øvelser, ved hvilke man kun bruger Fodspidserne ..... 45.

II. Øvelser, til hvilke man baade bruger Hælen og Fodspidsen ..... 53.

III. Øvelser, med begge Fødder samtidigt ..... 55.

Tillæg. 1. Fremmede Ord, der bruges til at betegne Tonebevægelse (Tempo) og Tonestyrke 56.

2. Om den nøjagtigste Tonebetegning ..... 57.

Forord til første Udgave.

Som bekjendt er den mindste Del af Landets Organister Mænd, der udelukkende have kunnet hellige sig til dette Kald; ved mange Kjøbstadkirker, og saa godt som ved alle Landsbykirker, besørges Organistens Gjerning af en af Skolens Lærere, og Orgelspil er derfor ogsaa et Undervisningsfag ved alle Landets Skolelærerseminarier. Men da Prøven heri ingen Indflydelse har paa vedkommendes Hovedkarakter ved Afgangsexamen, da man ikke er berettiget til at fordre nogen Forberedelse i dette Fag ved Optagelsen, og da Seminariernes Kursus i Orgelspil i Almindelighed er toaarigt, er det meget vanskeligt at bringe ret mange af Eleverne saa vidt, at man ved Afgangsprøven kan give dem Prædikat af en »god« Orgelspiller, — og dette Forhold bliver vist ikke bedre før Aspiranternes Forberedelse i dette Fag bliver en ganske anden og bedre end den nu til Dags er. — Idet jeg har udarbejdet denne lille Bog, har det været min Tanke, at naar den vordende Lærer allerede før sin Optagelse paa Seminariet havde en Bog, der indeholdt tilstrækkeligt Øvelsesstof til at hjælpe ham over de første Vanskeligheder, og naar de Mænd, der staa Aspiranterne bi ved Forberedelsen, havde en Rettesnor at holde sig til, saa vilde mange, der nu aldeles savne Forberedelse i Orgelspil, lægge sig efter denne gavnlige Færdighed, paa en Tid da de ikke ere saa stærkt beskjæftigede, som under Opholdet paa Seminariet. For disse, og for Eleverne paa Seminarierne, er denne Bog nærmest skrevet, og, skjønt den derfor kun i Hovedsagen indeholder, hvad jeg efter min mangeaarige Erfaring tror, at man der trænger til, vil man dog ogsaa finde adskilligt, der meget godt kan forbigaas af den, der kun vil lære at spille en Koral ordenlig. For ogsaa at give den dygtigere

og videre komne Elev noget, har jeg nemlig medtaget flere Øvelser, der ere nødvendige som Forberedelse for Præludiespillet (f. Ex. Afsnittet om Udsmykninger m. m.), Anvisningen til Pedalets Brug m. m. Derimod har jeg forbigaaet den egenlige Musiklære, hvori vi ikke savne Lærebøger og forudsat Kjendskab til Begyndelsesgrundene af Læren om Noder, Rhythmus og Toneart. Alle Exemplerne, med Undtagelse af de under IV og V, ere tagne af Dr. Schützes »Practische Orgelschule«, Forklaringerne ere derimod originale, eller i det mindste en meget fri Bearbejdelse fornemmelig af den til nys nævnte Orgelskole hørende Haandbog.

Til anden Udgave.

Denne nye Udgave er omhyggelig revideret. I Planen er den uforandret, men i Enkelthederne er der foretaget en Del Ændringer, Udeladelser og Tilføjelser, som min egen og andres Erfaring har fundet tilraadelige. Det er mit Haab, at Bogen derved maa have vundet i Brugbarhed. Man har ønsket en Del flere Øvelser, men dette Ønske har jeg ikke kunnet opfylde, dels fordi Bogen derved vilde blive større og dyrere, dels, og fornemmelig, fordi det er min Overbevisning, at de Elever, for hvilke Bogen nærmest er bestemt, ikke saa meget trænge til mange Øvelser, som til en ihærdig og omhyggelig Indøvelse af færre saadanne. Er Øvelsernes Tal for stort for den Tid, der kan anvendes paa dem, er der Fare for en overfladisk, sjudsket Indøvelse, og en saadan gjør mere Skade end Gavn.

C. M.

INDLEDNING.

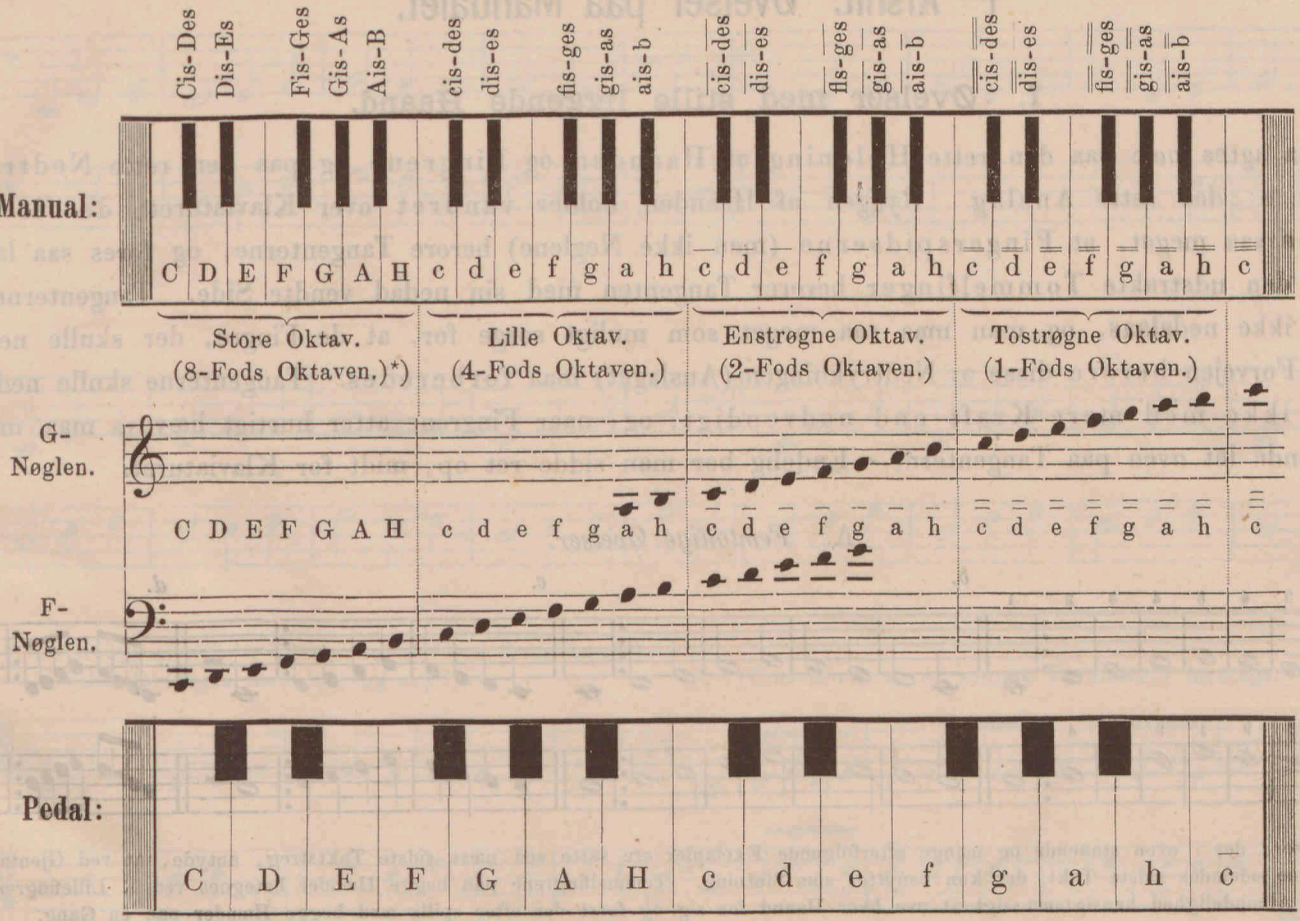
a. Beskrivelse af Orgelet.

Orgel (lat. Organum) er oprindelig et græsk Ord, der betyder Værktøj, Instrument. De Dele af Orgelet, som udvendig fra kunne ses, ere: Klaviaturerne, Registerknapperne og Piberne. Klaviaturerne eller Tastaturerne ere de Dele af Orgelet, hvorpaa Organisten spiller. Man har baade Haand- og Fodklaviaturer. Haandklaviaturet kaldes med et fremmed Ord: Manualet, Fodklaviaturet: Pedalet (se den følgende Afbildning). Registerknapperne kaldes Enderne af de med Haandtag forsynede Lister, som kunne skydes ud og ind og derved aabne og lukke for Orgelets forskjellige Stemmer (eller Registre). De findes altid i Nærheden af Manualet, for at Organisten under Spillet bekvemt kan naa dem. Piberne, eller de Instrumenter der frembringe den egenlige Tone, ses almindelig paa Orgelets Forside (ɔ: Prospekt), men ere for største Delen opstillede i Rækker i Orgelets indre. De ere af Metal eller af Træ, aabne eller lukkede for oven med et Laag, i hvilket sidste Tilfælde Tonen bliver en Oktav dybere end i den lige saa lange aabne Pibe. Ved en Stemme eller et Register forstaas en saa stor Samling af Piber, at der bliver en til hver Tangent. Stemmer, der bestaa af lukkede Piber, kaldes af Orgel-

byggerne »Gedacht«. Smaa Orgeler have kun faa Registre, store kunne have over et halvt hundrede. Stemmerne benævnes efter Længden af deres største Pibe, hvortil ofte føjes Navnet paa det Instrument, hvis Toner de skulle efterligne, f. Ex. Principal (ɔ: Hovedstemmen) 8 Fod, Oktav 4 Fod, Oktav 2 Fod, Gedacht 16-Fods Tone (ɔ: 8-Fods Pibe), Flauto 4 Fod, Fugara 8 Fod, Basun, Trompet o. s. v. At vælge de Stemmer, der passende kunne anvendes i hvert enkelt Tilfælde, kaldes at registrere Orgelet, og det er en særdeles vigtig Del af Organistens Gjerning, især ved et større Orgel, der tilbyder et stort Udvalg af Stemmer. Udvendig ses ogsaa ofte Bælgene, af hvilke mindre Orgeler i Almindelighed kun have to, større Orgeler flere. De tilføre Orgelet den nødvendige Luft eller Vind, under et passende Tryk. Luften opsuges af Bælgene gjennem Fangventiler, presses ind i Orgelet gjennem Vindkanaler og gjemmes der i Vindlader, paa hvilke Piberne ere opstillede, afspærrede fra umiddelbar Forbindelse med den sammentrykkede Luft ved Ventiler, der kunne aabnes og lukkes ved Hjælp af Tangenterne. Klaviaturerne og den Mekanisme der forbinder Tangenterne med Vindladerne kaldes Orgelets Regjereværk (Abstrakter, Ventiler m. m.).

Anm. Navnet Klaviatur kommer af det latinske Ord clavis (pl. claves) ɔ: Nøgle, Taste, Tangent. Maaske er det kaldet saaledes, fordi der ved Tasternes Hjælp aabnes og lukkes for Pibernes Ventiler.
Manual kommer af det latinske Ord manus, Haand, og Pedal af det latinske Ord pes (pl. pedes), Fod.
Gedacht kommer af det tyske Ord gedeckt, dækket, der i Udtalen bliver til gedackt og af Orgelbyggerne ofte skrives »Gedacht«.

b. Et Manual- og et Pedal-Klaviatur.

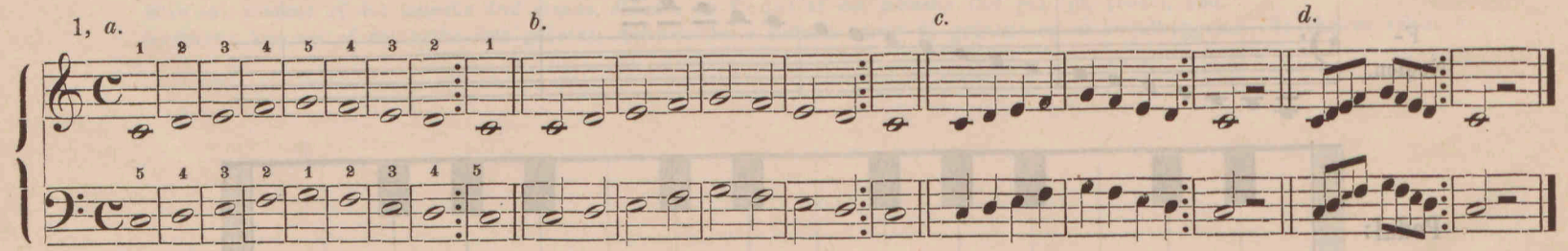
*) En aaben 8-Fods Pibe angiver Tonen store C, en 4 Fods lille c, en 2-Fods enstrøgne c (c) o. s. fr.

1ste Afsnit. Øvelser paa Manualet.

I. Øvelser med stille liggende Haand.

Der maa agtes nøje paa den rette Holdning af Haanden og Fingrene og paa den rette Nedtrykning af Tangenterne ɔ: det rette Anslag. Ryggen af Haanden holdes vandret over Klaviaturet; de fire lange Fingre rundes saa meget, at Fingerspidserne (men ikke Neglene) berøre Tangenterne, og føres saa langt ind over disse, at den udstrakte Tommelfinger berører Tangenten med sin nedad vendte Side. Tangenterne skulle ned**trykkes** og ikke ned**slaas**, og man maa saa meget som muligt sørge for, at de Fingre, der skulle nedtrykke Tangenterne, i Forvejen berøre disse ɔ: Nedtrykningen (Anslaget) maa forberedes. Tangenterne skulle nedtrykkes hurtigt, men ikke med mere Kraft end nødvendigt, og, naar Fingrene atter hurtigt hæves, maa man lade dem blive liggende let oven paa Tangenterne. Endelig bør man sidde ret op, midt for Klaviaturet.

A. *Femtonige Øvelser.*

Anm. De Punkter, der i oven staaende og mange efterfølgende Exempler ere satte ved næst sidste Taktstreg, antyde, at ved Gjentagelsen af Exemplerne udelades sidste Takt, der kun benyttes som Slutning. Tommelfingrene paa begge Hænder betegnes ved 1, Lillefingrene ved 5. Det er i Almindelighed hensigtsmæssigt at øve hver Haand for sig og først der efter spille med begge Hænder paa én Gang.

2, *a.*

b.

c.

d.

e. (Omsætning af *a* i 3/4 Takt; samme Forandring kan til Øvelse foretages med *b*, *c* og *d*.)

f. (Omsætning af *a*; samme Forandring foretages med *b*, *c* og *d*.)

g. (Omsætning af *a*; *b*, *c* og *d* forandres paa samme Maade.) 3, *a*.

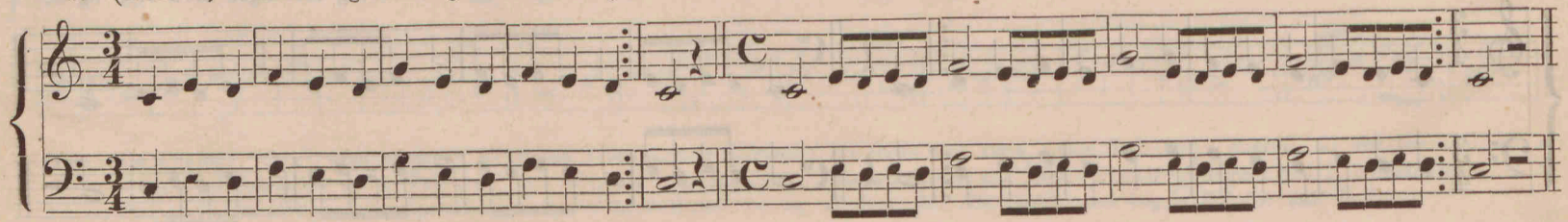

b.

c.

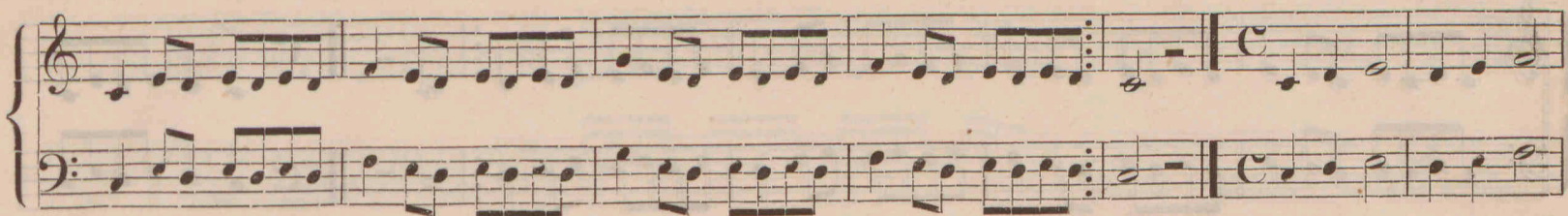
d. (Efter *a*; saaledes ogsaa *b* og *c* i $^{3}/_{4}$ Takt.)

e. (Efter *a*; paa samme Maade *b* og *c*.)

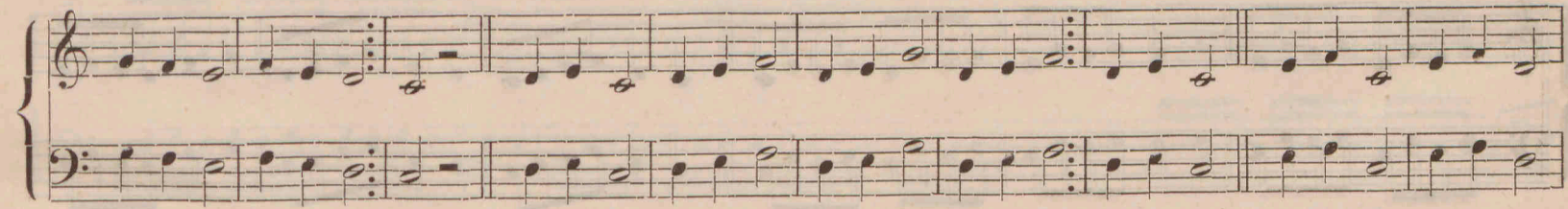
f. (Saaledes ogsaa *b* og *c.*)

4, *a.*

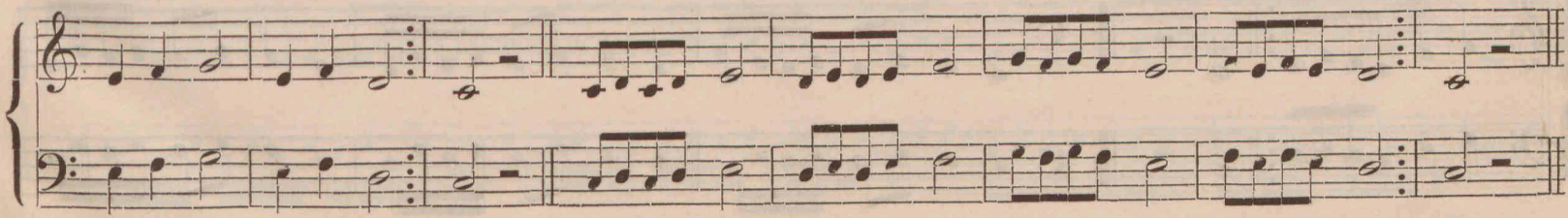

b.

c.

d. (Paa samme Maade *b* og *c.*)

e. (Paa samme Maade *b* og *c*.)

5, *a*.

b.

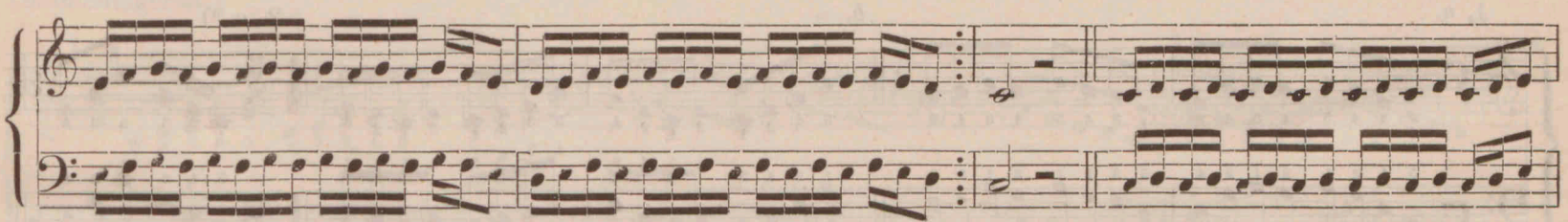
6, *a*.

b.

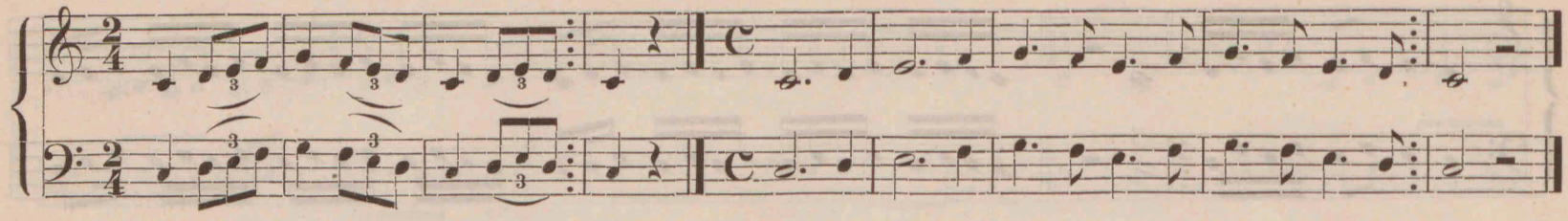

c.

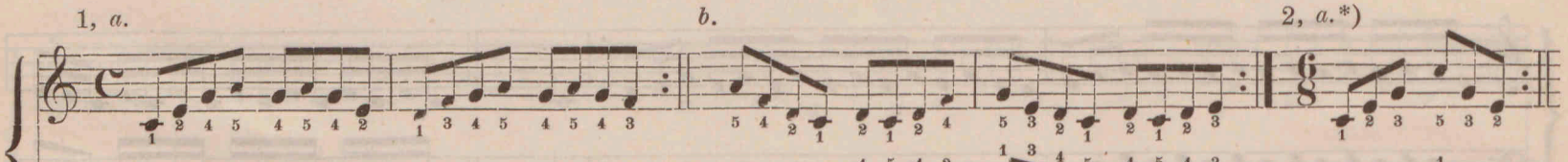

7. 8.

B. *Nogle sextonige Øvelser og Akkordøvelser.*

1, *a.* *b.* 2, *a.**)

b. *c.* *d.* *e.* *f.* 3, *a.* *b.*

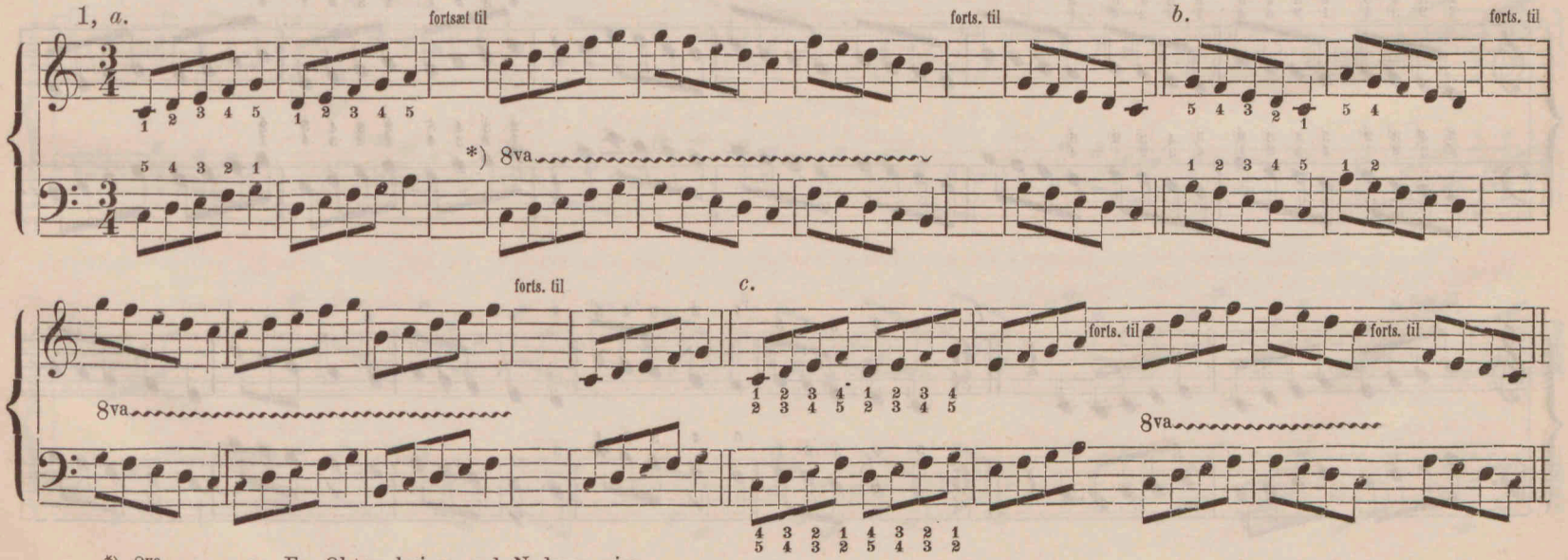
*) Efter at disse Øvelser (Ex. 2) ere spillede hver for sig, kunne to og to forbindes: *a* med *b*, *c* med *d* og *e* med *f*.

II. Øvelser, ved hvilke Haanden flyttes.

A. *Efterrykning af Fingrene og Undersætning af Tommelfingeren.*

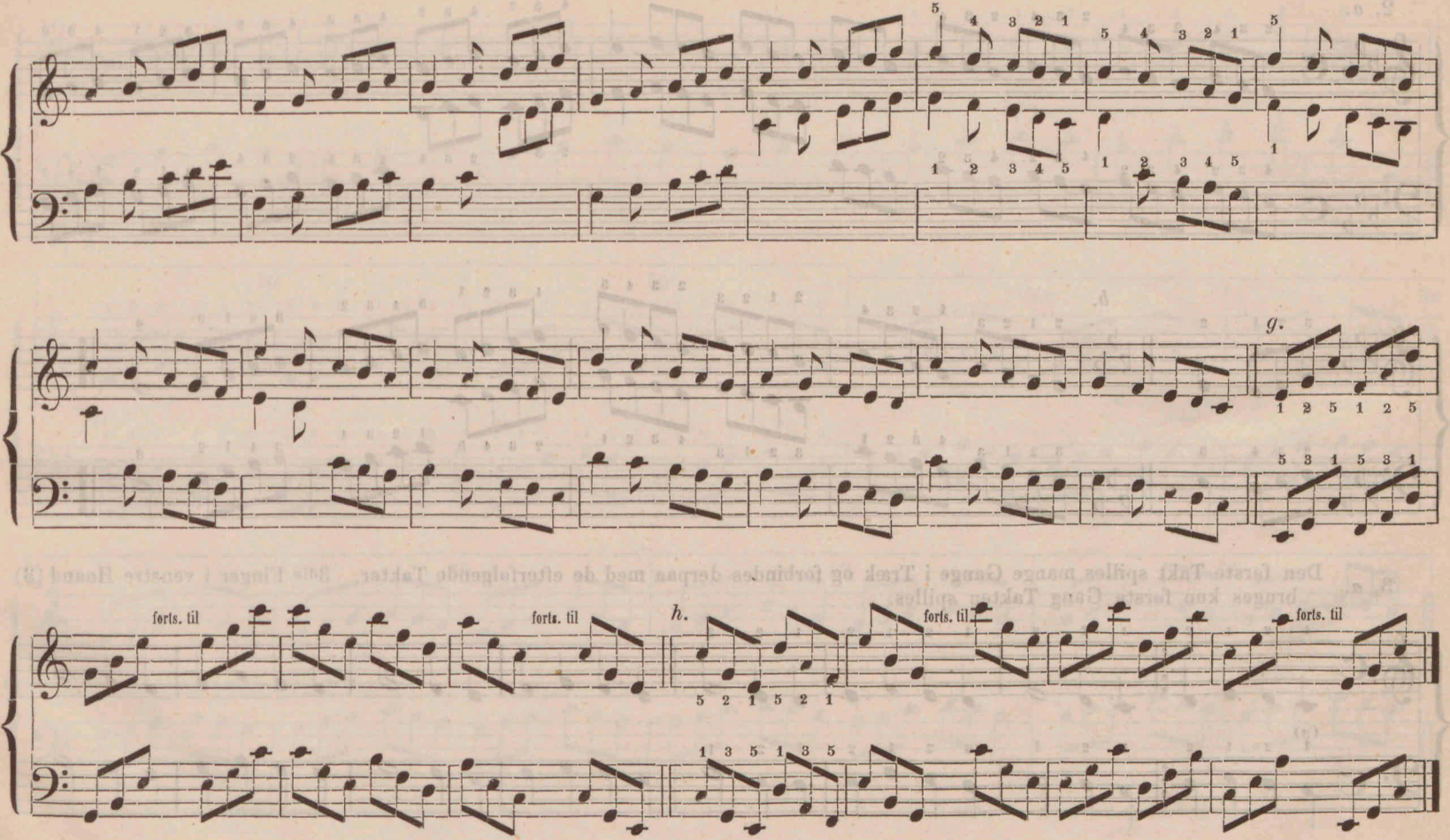
(Forøvelser til Skalaspil.)

De forskjellige Rækker Sifre ved efterfølgende Exempler give Anvisning til forskjellige Fingersætninger; man begynder med den, der staar nærmest ved Noderne som den letteste. Ved 1 og 2 maa man især være opmærksom paa, at der ikke bliver noget Ophold mellem de forskjellige Figurer og ved 3 paa, at Haanden maa ligge ubevægelig medens Tommelfingeren undersættes. (Begynderen vil nemlig gjerne, fejlagtig, dreje hele Haanden tilligemed Tommelfingeren.)

*) 8va ~~~~~ o: En Oktav højere end Noderne vise.

d.
e.
f.

g.
forts. til
forts. til
h.
forts. til
forts. til

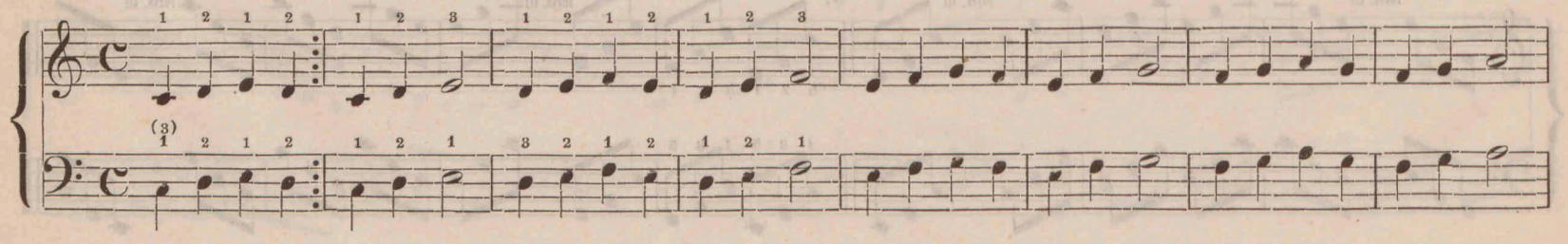
2, *a.*

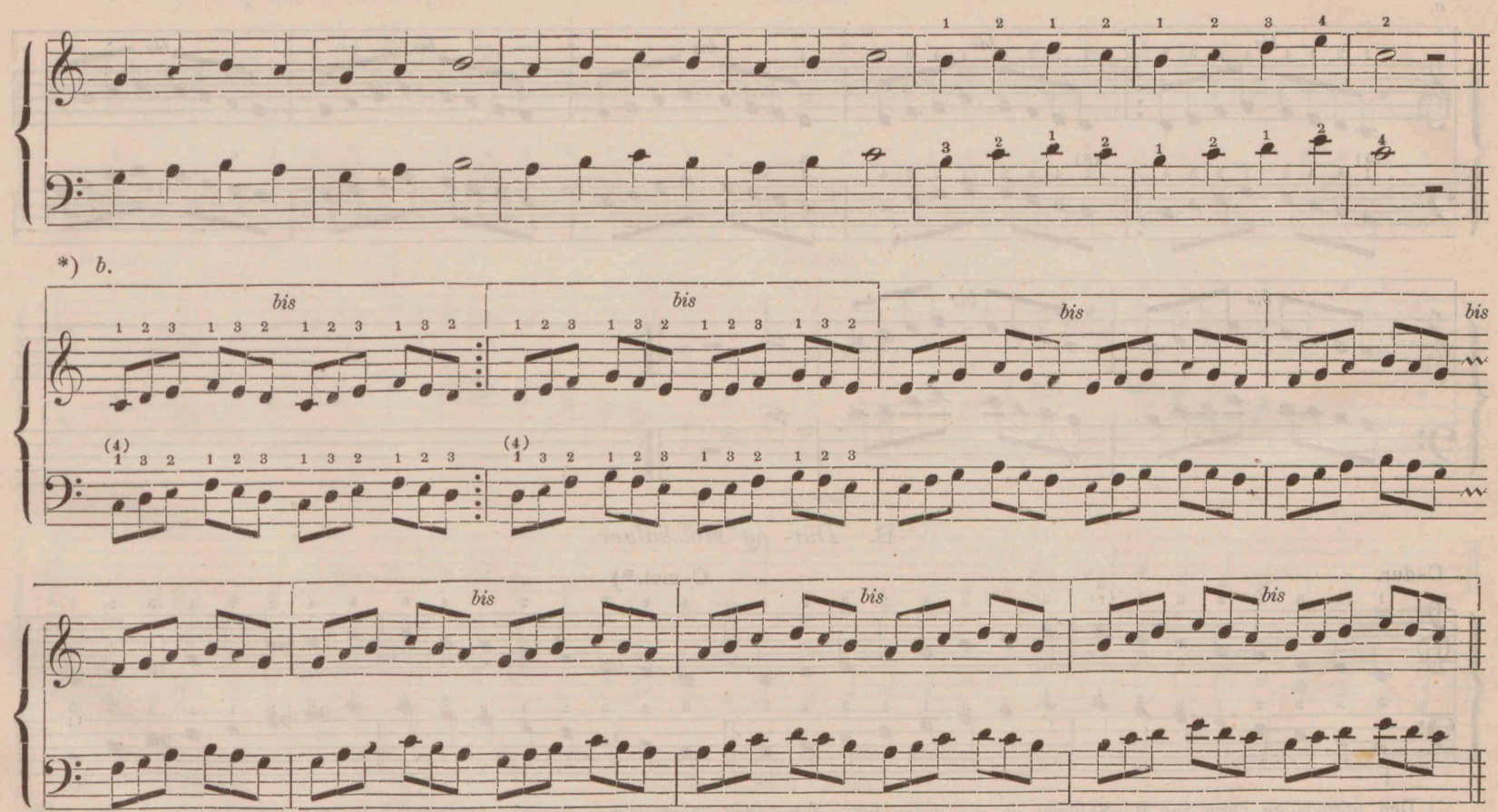

b.

3, *a.* Den første Takt spilles mange Gange i Træk og forbindes derpaa med de efterfølgende Takter. 3die Finger i venstre Haand (3) bruges kun første Gang Takten spilles.

*) Takter, der ere overskrevne »bis«, skulle spilles to Gange; (men den første Takt i dette Exempel spilles mange Gange).

c.

B. *Dur- og Molskalaer.*

C-dur.

C-mol.*)

*) Den oprindelige Form for Mol-Skalaen er den neden for anførte (den »harmoniske« Skala), men for at undgaa det, i Sang og paa mange Instrumenter, vanskelige Interval fra denne Skalas 6te til 7de Tone, benytter man nu næsten altid den oven for anførte, lempede Skala (den »melodiske«). Den harmoniske Skala er her kun anført i c-mol, men kan let spilles i andre Tonearter, naar man erindrer, at den kun skiller

G-dur. (Skalaerne fra G, D, A og E have samme Fingersætning som C-Skalaerne.)

G-mol.

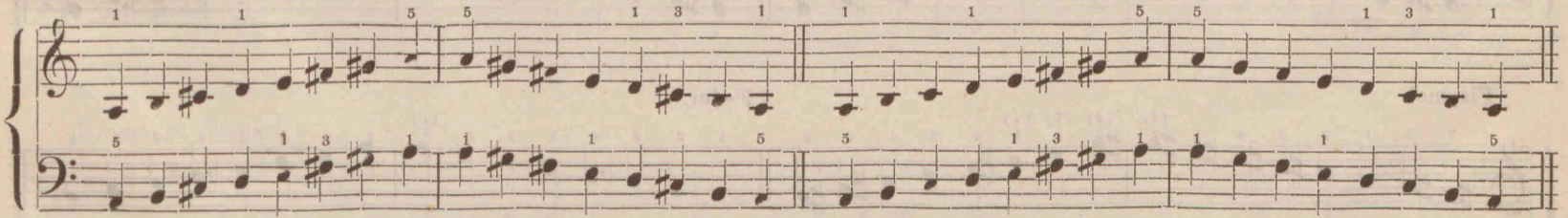
D-dur.

D-mol.

A-dur.

A-mol.

sig fra den tilsvarende Durskala ved at have lille Terts og Sext, men ellers har samme Fingersætning som Durskalaen og, som denne, bestaar af samme Toner op ad og ned ad.

Harmonisk Skala i c-mol.

E-dur.

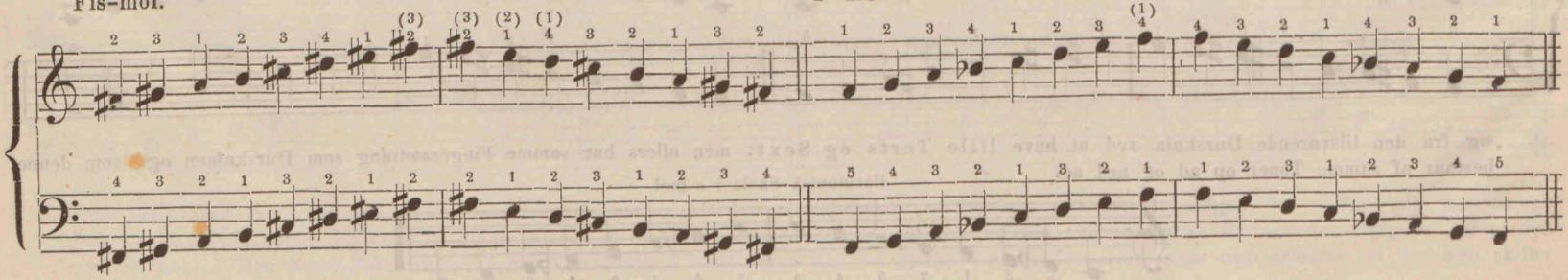
E-mol.

H-dur.

H-mol.

Fis-mol.

F-dur.

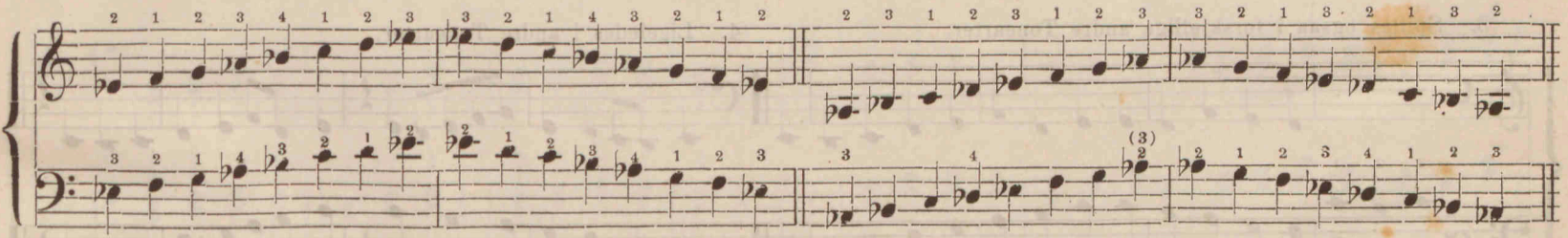
F-mol.

B-dur.

Es-dur. (Samme Fingersætning som B-dur.)

As-dur.

Kromatisk Skala.

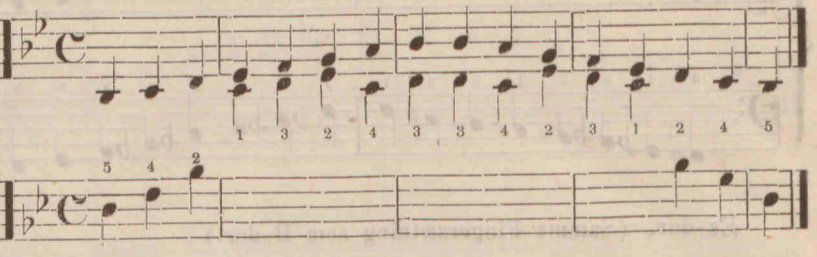

C. *Skalaer med en ledsagende Stemme.*

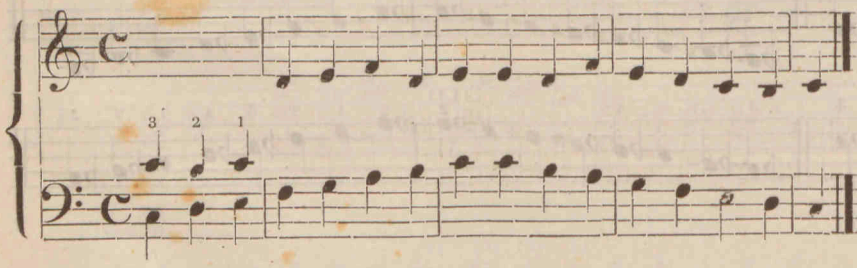
1. Dette Exempel kan med samme Fingersætning spilles i G, D, A, E, H og F-dur, samt i C, G, D, A, E, H og F-mol.

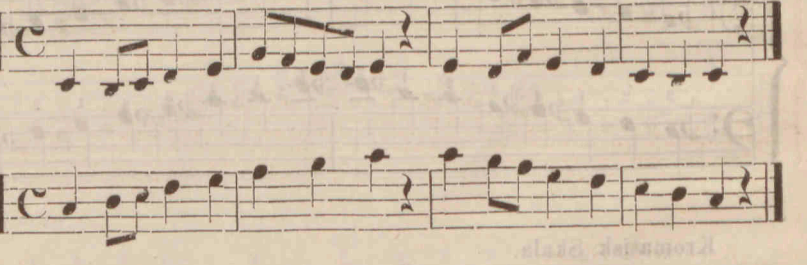
2. Denne Fingersætning benyttes ogsaa i Es.

3. Spilles ogsaa i forskjellige andre Tonearter.

4. Ligeledes i andre Tonearter.

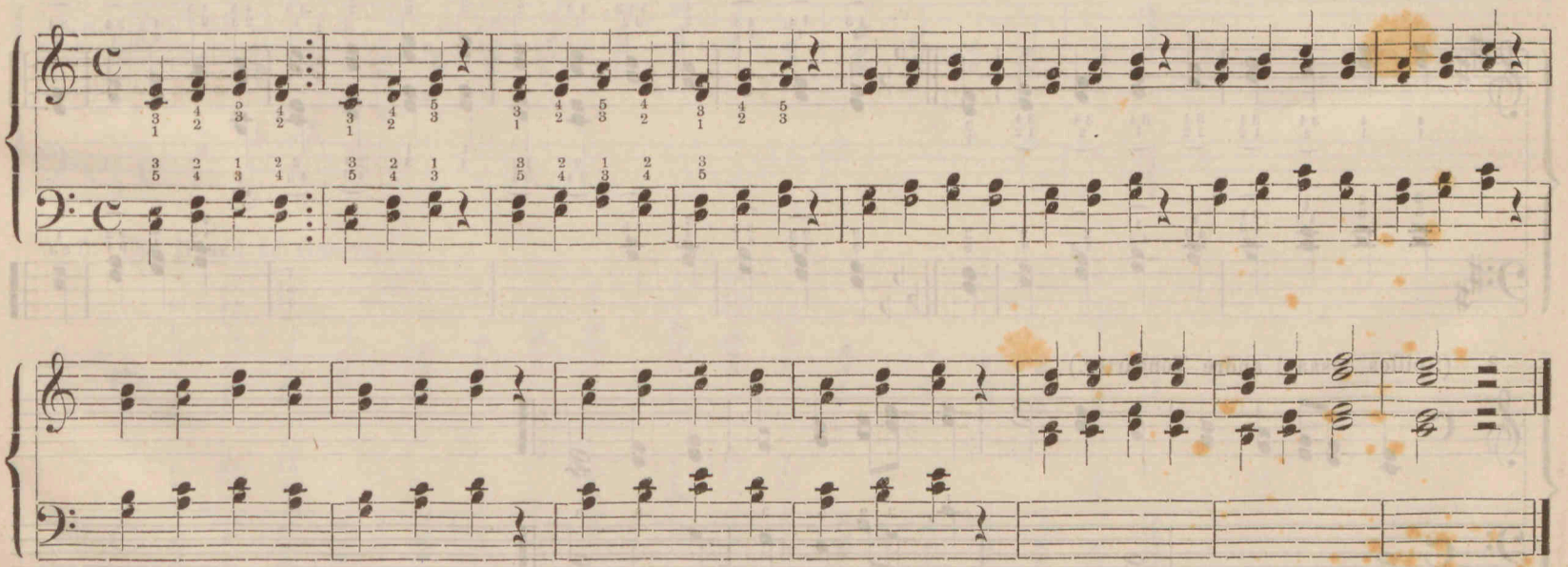
5. Ligeledes i andre Tonearter.

III. Flerstemmige Øvelser.

Ved de efterfølgende Exempler er der i det mindste anført én Fingersætning, undertiden flere, der alle maa indøves. De Toner, der skulle følges ad, maa anslaas nøjagtigt paa samme Tid, og de, der skulle følge efter hinanden, maa knyttes saa nøje sammen som muligt. Hvor flere Sifre staa over en Node, og ere forbundne med en Bue, sker Skiftningen med de tilsvarende Fingre medens Tangenten holdes nedtrykt. Ogsaa her er det hensigtsmæssigt først at spille med én Haand ad Gangen og at spille første Takt mange Gange, inden man gaar videre.

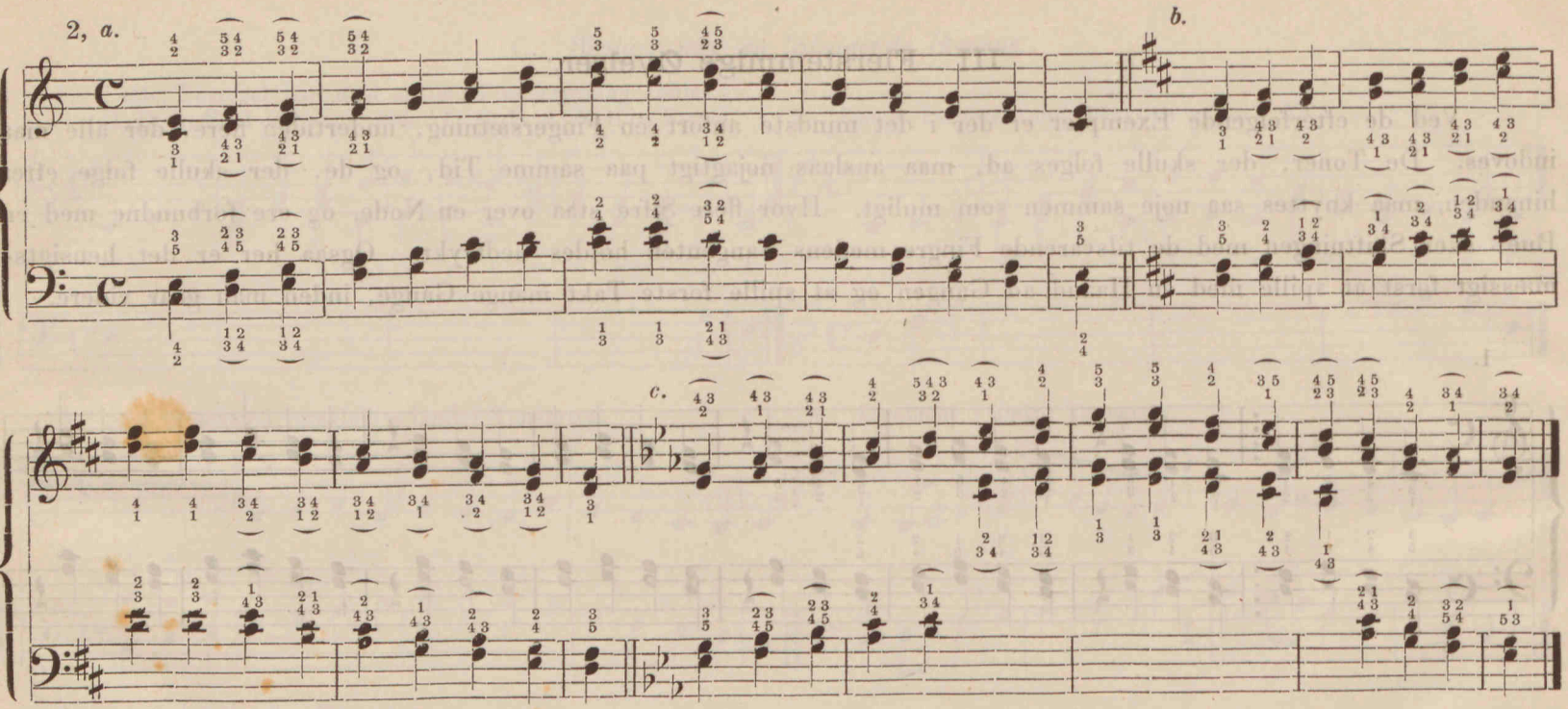
1.

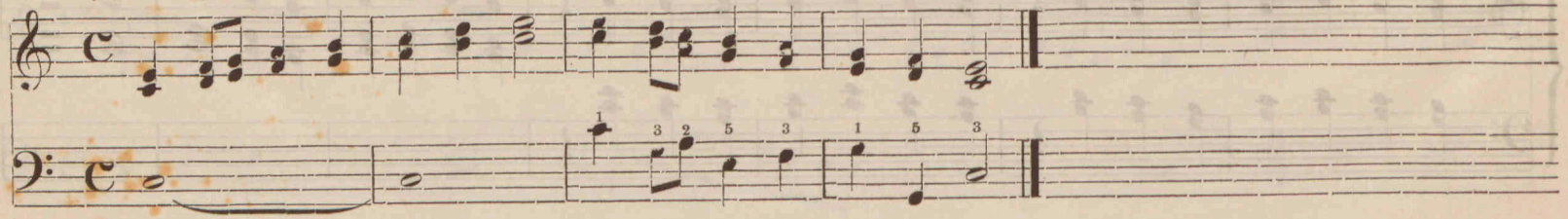
2, *a.*

b.

c.

3. (Spilles ogsaa i andre Tonearter.)

4, *a.* (Begge Hænder strax.)

b.

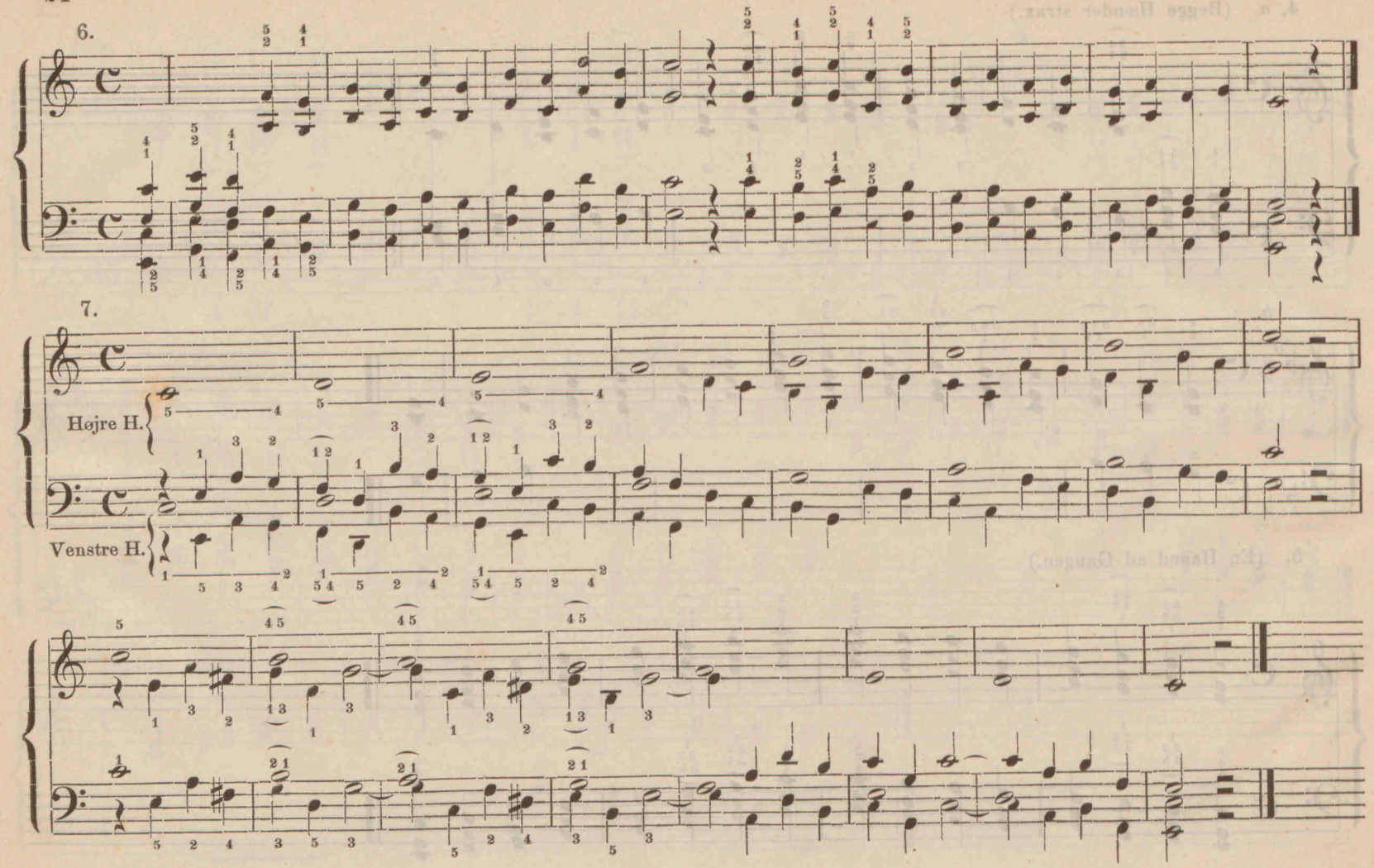

5. (En Haand ad Gangen.)

6.

7.

IV. Koraler med Fingersætning.

(Melodierne og Harmoniseringen efter Berggreens Koralbog.)

1. Du, Herre Krist.

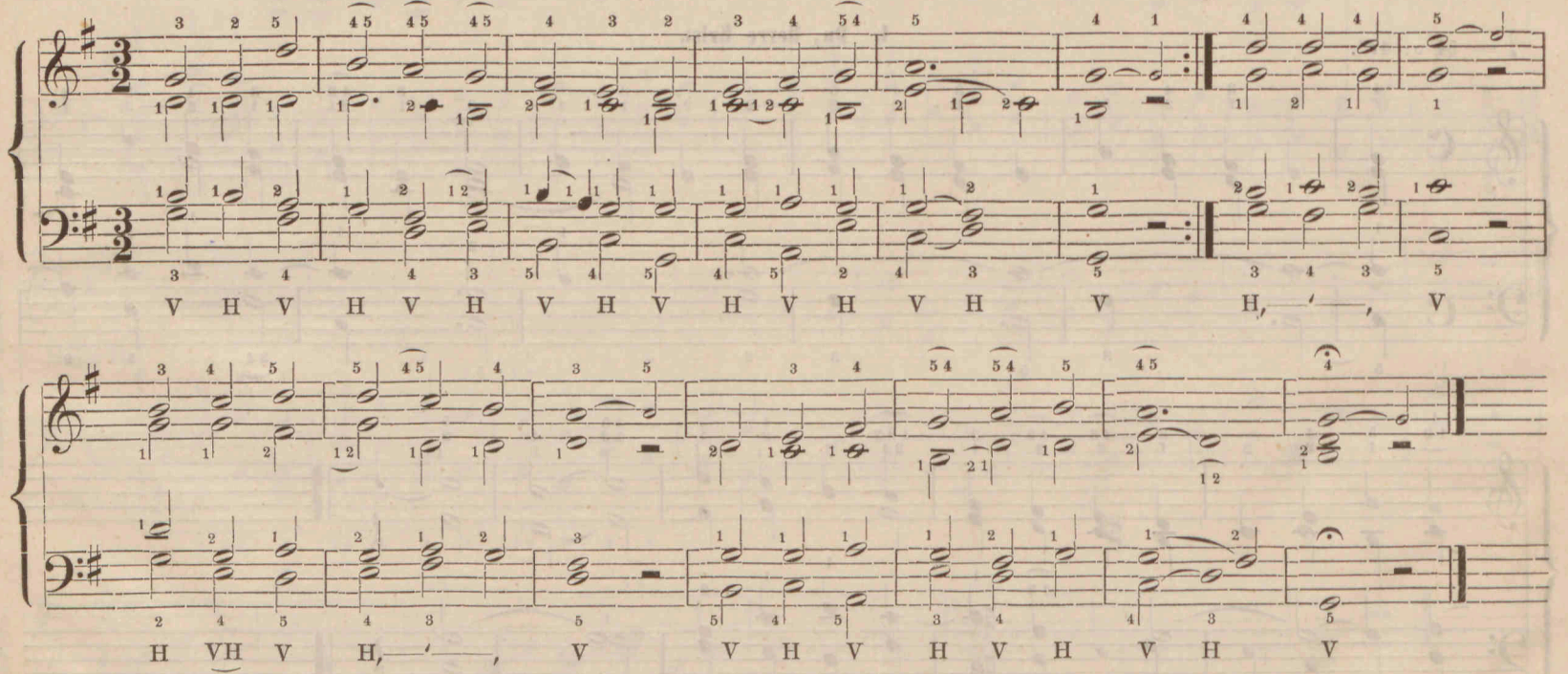
♩ = 54 ɔ: 47″.

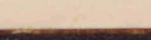

Anm. I efterfølgende Koraler anslaas hver Tone i øverste Stemme for sig; i Bas og Mellemstemmer kunne derimod de Toner, der ere fælles for to eller flere paa hinanden følgende Akkorder, bindes sammen, som om de kun udgjorde én Tone.

2. Lover den Herre, den mægtige Konge med Ære.

(Pedal-Applikaturen under Systemerne kan indtil videre overses.)

Anm. Fermat-Tegnet 𝄐 antyder i Almindelighed et Hvilepunkt, og den Akkord, over hvilken man finder et Fermat, skal derfor altid holdes en Del længere, end den, over hvilken intet saadant findes. Det er tillige almindeligt, at man ved Orgelspil slutter en saadan Akkord ved at holde dens Meloditone lidt ene. kan f. Ex. spilles saaledes: .

3. Op, al den Ting, som Gud har gjort.

♩ = 80 ɔ: 21".

4. Hvad kan os komme til for Nød.

♩ = 72 o: 24″.

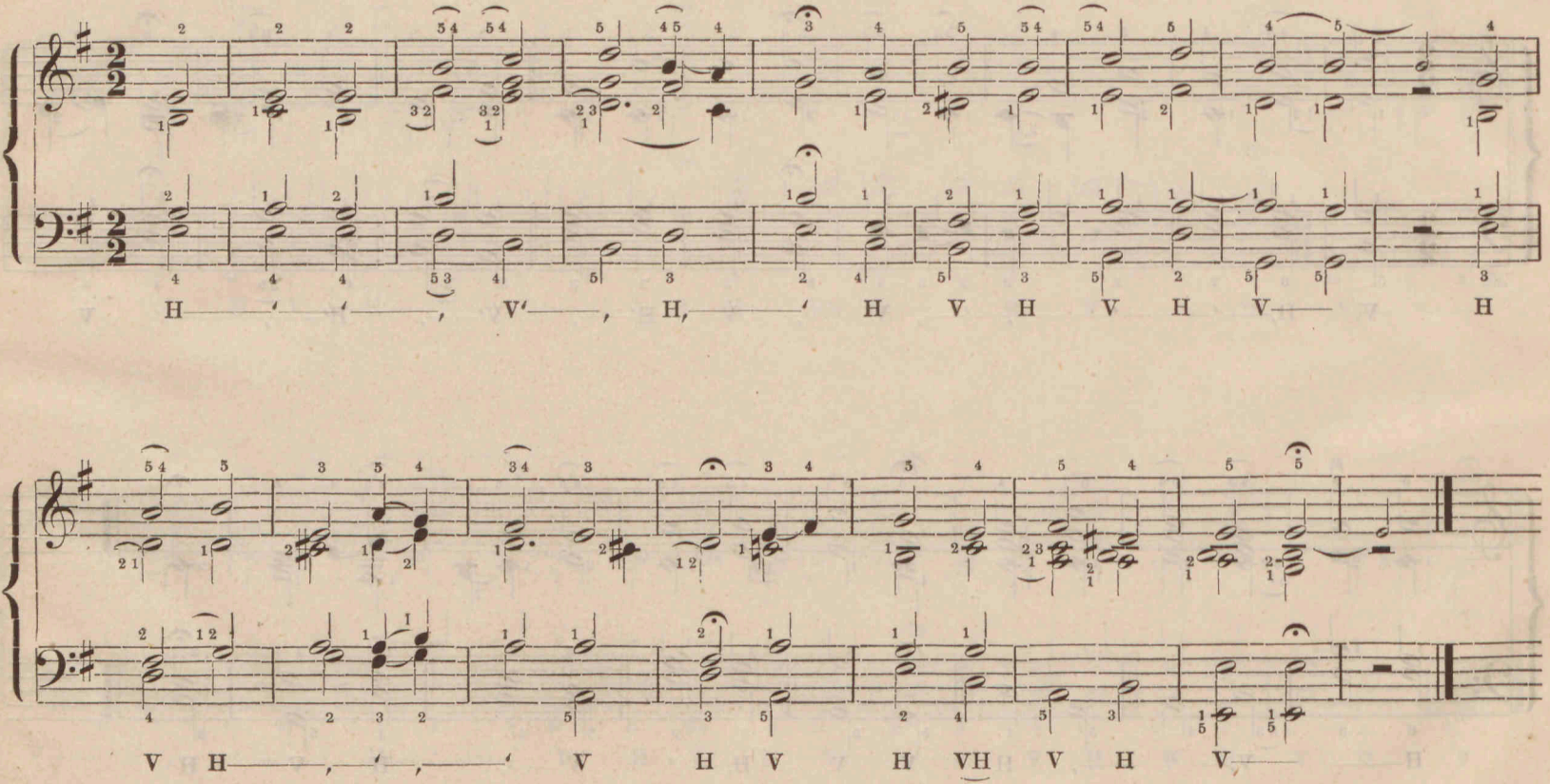
5. Fra Himlen højt kom Budskab her.

♩ = 80 o: 21".

6. Gud Fader udi Himmerig.

♩ = 80 ɔ: 21″.

7. Op hver, som her paa Jorden bor.

♩ = 76 ɔ: 24″.

8. Nu takker alle Gud.

♩ = 76 ɔ: 24".

9. Dig, Jesu, priser jeg af ganske Hjærte.

♩ = 80 ɔ: 21".

10. Jesus græder, Verden ler.

♩ = 72 ↄ: 26".

Den firstemmige Sats i Koralbøgerne er i Almindelighed beregnet paa Sang, og undertiden kunne Stemmerne være fjernede saa langt fra hinanden, at det for mange er umuligt at spille dem paa et Orgel uden Pedal, naar de ikke omlægges. Efterfølgende Exempler, der ere tagne af Prof. Berggreens Koralbog, vise, hvorledes en saadan Omlægning kan foretages.

Nr. 10 (10-12 Takt).
Samme Omlægning i 2det Vers,
kun med cis istedetfor c.

Nr. 18 (8-9 Takt).

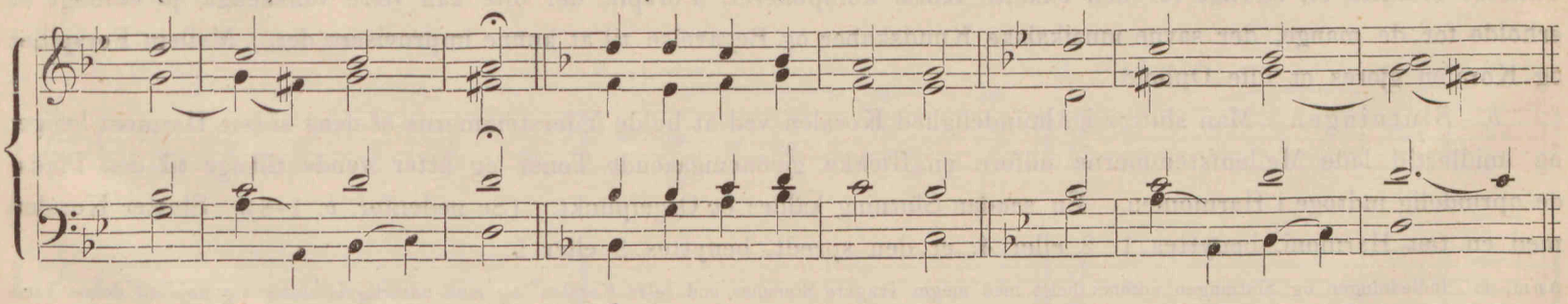
Nr. 42 (2-3 Takt).

Nr. 80 (6-8 Takt).

Nr. 82 (16-17 Takt).

Nr. 89 (18-20 Takt).

Nr. 103 (10 Takt). Nr. 113 b (4-5 Takt). Nr. 119 (3 Takt). Nr. 153 (21-22 Takt).

V. Om Koralens Indledning og Slutning.

a. Indledningen. Man plejer at indlede Koralen (eller Sangen) med nogle faa skalaegne Harmonier, der kunne stemme Øret for Tonearten (se nedenfor *a*, 1-5), eller — hvad der i enhver Henseende er at foretrække — med et kortere eller længere Forspil (Præludium), der tillige, enten ved sin Karakter overhovedet, eller ved de Motiver, over hvilke det er bygget, kan forberede Øret paa den musikalske Tanke, der er udtrykt i Koralen. I Prof. Berggreens Koralbog er der ved alle Koralernes første og sidste Takter sat et Mærke, der giver Anvisning til at danne en Indledning af Koralens egne Toner. (Se ogsaa nedenfor, *a*, 6.) En saadan Indledning kan i mange Tilfælde erstatte et, særligt for den enkelte Koral komponeret, Forspil, der ofte kan være vanskeligt, ja umuligt at erholde for de mange, der savne musikalske Kundskaber og Begavelse til at kunne improvisere det. Mellem Forspillet og Koralen gjøres et lille Ophold.

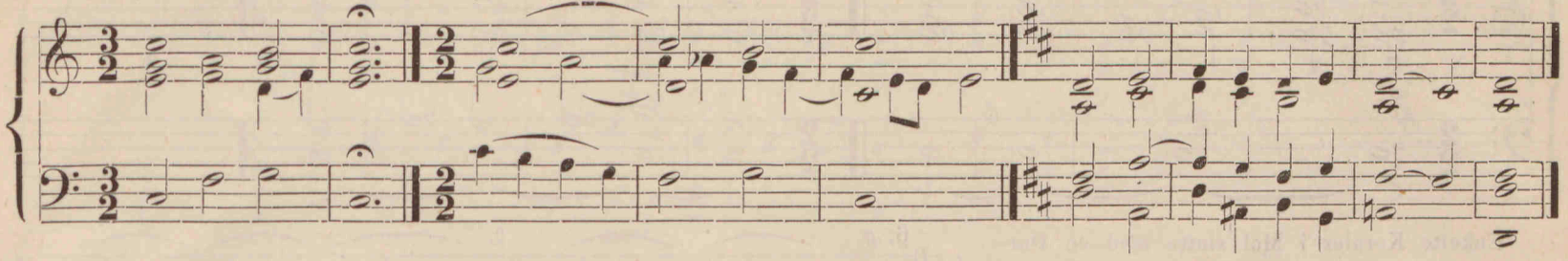
b. Slutningen. Man slutter i Almindelighed Koralen ved at holde Yderstemmerne af dens sidste Harmoni længe, og imidlertid lade Mellemstemmerne udføre en Række gjennemgaaende Toner og atter vende tilbage til den Plads, de oprindelig indtoge i Harmonien. En saadan Slutning kaldes et Orgelpunkt. (Se nedenfor, *b*, 1-6). Slutter Koralen med en tæt Harmoni, benyttes 1, 2 eller 4, er den spredt, benyttes 3 eller 5.

Anm. 1. Indledningen og Slutningen udføres helst med meget svagere Stemmer end selve Koralen, og maa naturligvis slutte sig nøje til denne hvad Toneart, Taktart og Tempo angaar.

Anm. 2. Man indleder ogsaa hele Gudstjenesten med et Forspil (Præludium) og slutter den med et Efterspil (Postludium).

a. Indledninger i Dur og Mol, der kunne transponeres i forskjellige Tonearter.

1. (C-dur.) 2. (C-dur.) 3. (D-dur.)

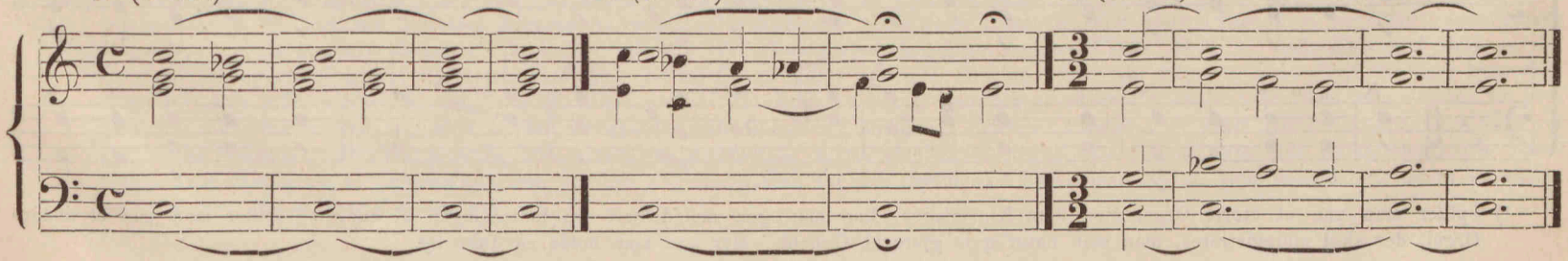

4. (C-mol.) 5. (C-mol.) 6. Indledning til Nr. 7 i Berggreens Koralbog.

b. Slutninger (transponeres.)

1. (C-dur.) 2. (C-dur.) 3. (C-dur.)

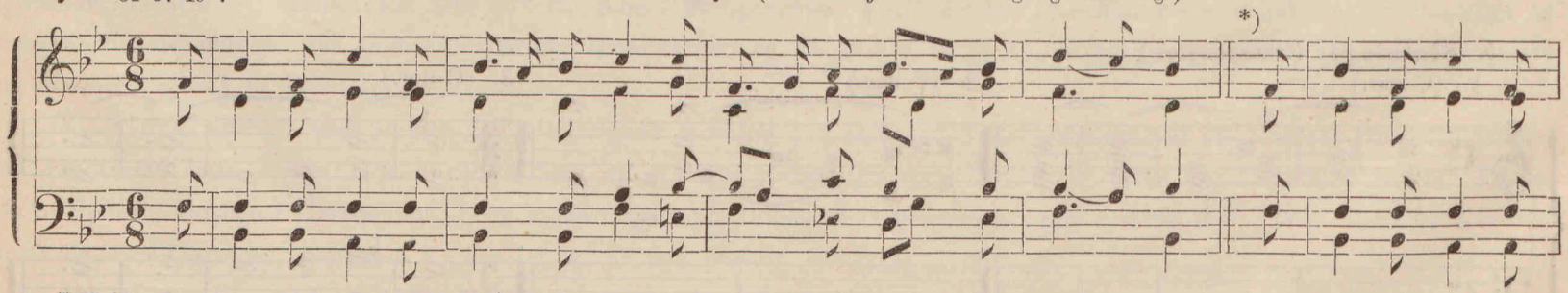

Enkelte Koraler i Mol slutte med en Durtreklang paa Toneartens Kvint (f. Ex. Nr. 63 i Berggr. Koralb.) Det er i Almindelighed gamle Koraler, der have været harmoniserede efter andre Regler, end dem, man nu følger (de »antike Tonearter«) og paa hvilke man ikke kan anvende de nu brugelige Slutningsharmonier. Man kan slutte Nr. 63 og de, der ende paa samme Maade som den, saaledes:

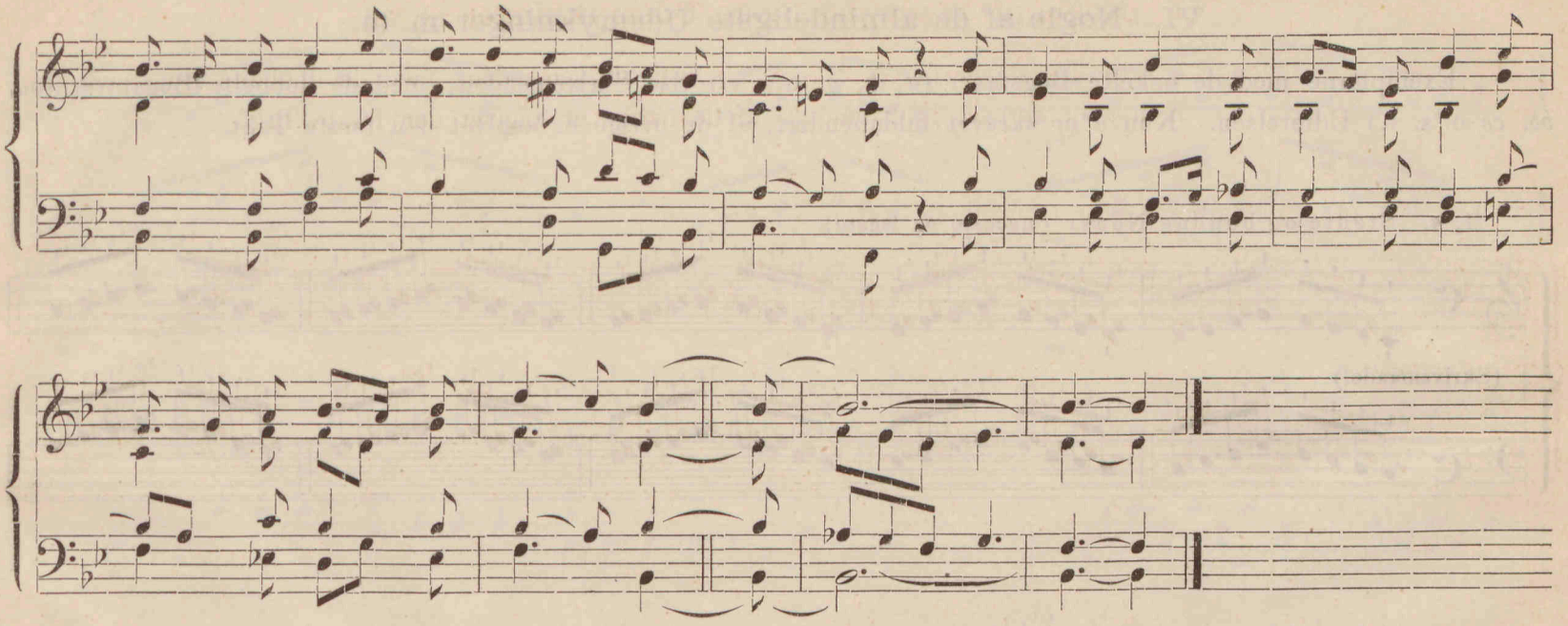

♪ = 84 ɔ: 19".

Nu ringer alle Klokker mod Sky. (Med tilføjet Indledning og Slutning.)

*) Spiller man paa et større Orgel med flere Klaviaturer, kan man gaa umiddelbart fra Indledningen til Sangen: spiller man paa et mindre Orgel, der skal omregistreres, maa man naturligvis gjøre et Ophold. Her kan man holde en Takt op.

Anm. I Koralen, hvor hver ny Tone i Melodien i Almindelighed ledsages af en ny Harmoni, lader man altid de Toner i Bas- eller Mellemstemmerne, som ere fælles for flere paa hinanden følgende Akkorder, blive liggende. Men dette lader sig ikke gjøre i mange af de livlige, rhythmiske Melodier, som nu hyppigt anvendes i Kirkerne. De ere ofte skrevne for Pianoforte og passe ikke rigtig — undertiden slet ikke — for Orgelet. At opstille Regler for Udførelsen af disse Melodier, som passe paa alle Tilfælde, lader sig næppe gjøre. Dog skal her bemærkes følgende: Den øverste Stemme, som fører Melodien, maa al Tid spilles nøjagtig som den er skrevet, d. v. s. hver Node maa anslaas for sig, naar den ikke ved en Bue er hæftet til den foregaaende. Basstemmen maa ogsaa i mange, maaske i de fleste Tilfælde anslaa hver Node for sig, for at Sangens rhythmiske Bygning kan fremtræde tilstrækkelig klart. Mellemstemmerne ville derimod ofte lyde bedst, naar deres Toner bindes sammen saa meget som muligt; men det kan dog undertiden, for den rhythmiske Tydeligheds Skyld, være nødvendigt, ogsaa at anslaa nogle af deres Toner hver for sig.

VI. Nogle af de almindeligste Udsmykninger m. m.

Exemplerne med de enkelte Bogstaver (*a*, *b*, *c*, o. s v.) vise Skrivemaaden, med de dobbelte Bogstaver (*aa*, *bb*, *cc* o. s. v.) Udførelsen. Kun *a* er skrevet fuldstændigt, af de øvrige er angivet den første Takt.

1, *a*. Stødte og bundne Noder (staccato og legato).

bb.
c.
cc.
2, a.
aa.
b.

3. Det lange Forslag. Ved Noder, der kunne deles i to lige Dele, tager Forslaget den halve Tid; ved Noder, der maa tredeles, de to Trediedele af Tiden.

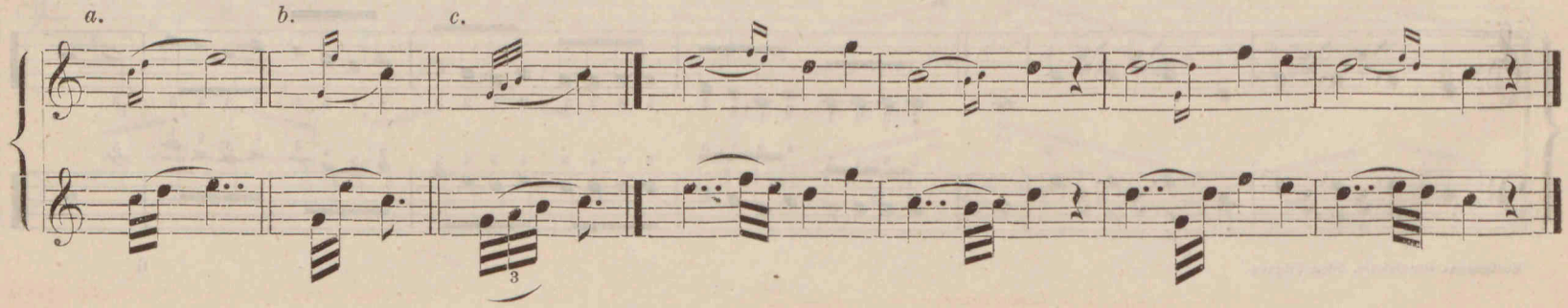

4. Det korte Forslag. Forslaget udføres saa hurtigt som muligt og Tiden tages fra Hovednoden. Mange tage den dog fra den foregaaende Node.

5. Dobbeltforslaget.

6. Efterslaget.

7. Praltrillen.

8. Dobbeltslaget.

9. Trillen.

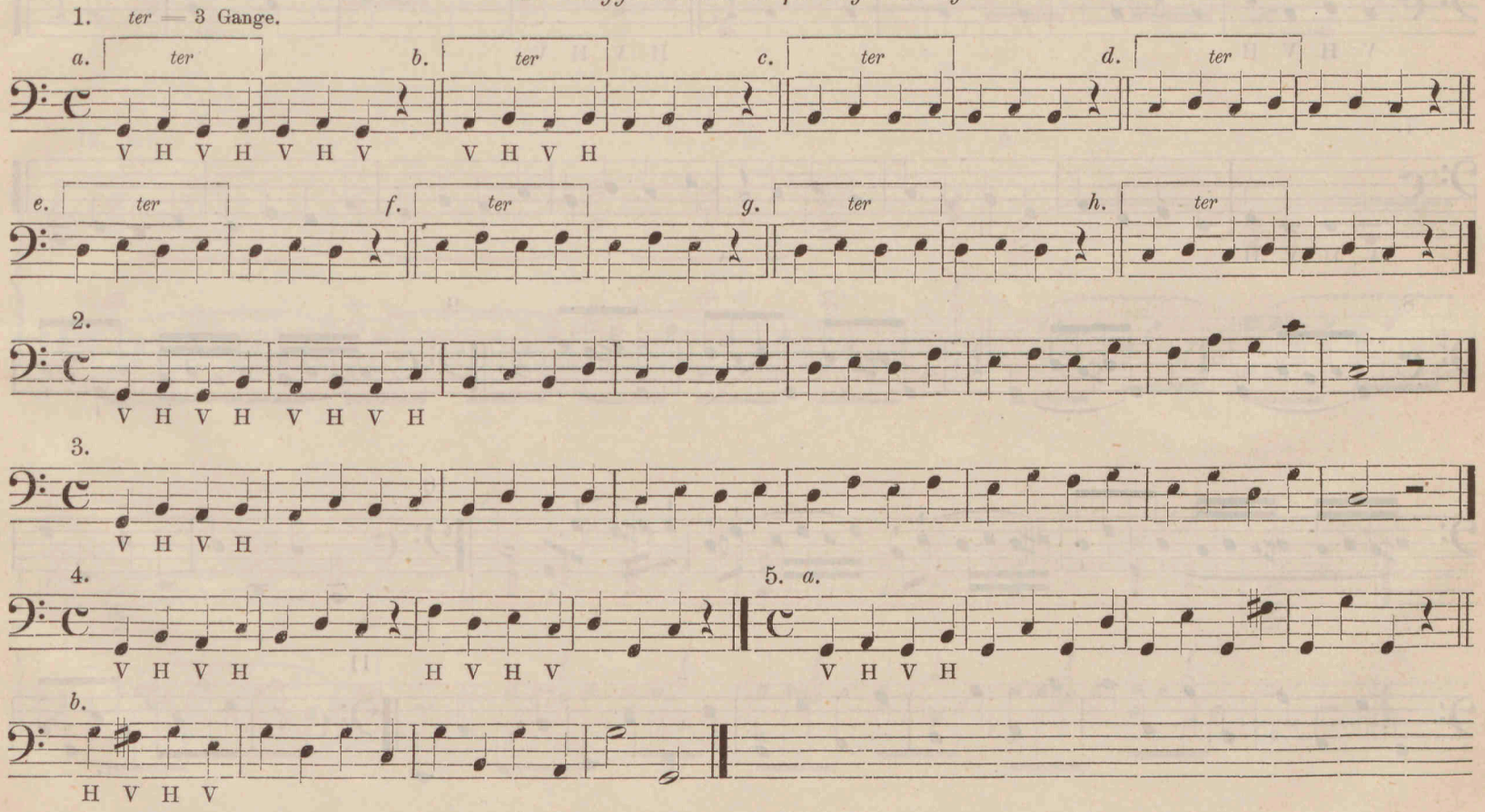
2det Afsnit. Øvelser paa Pedalet.

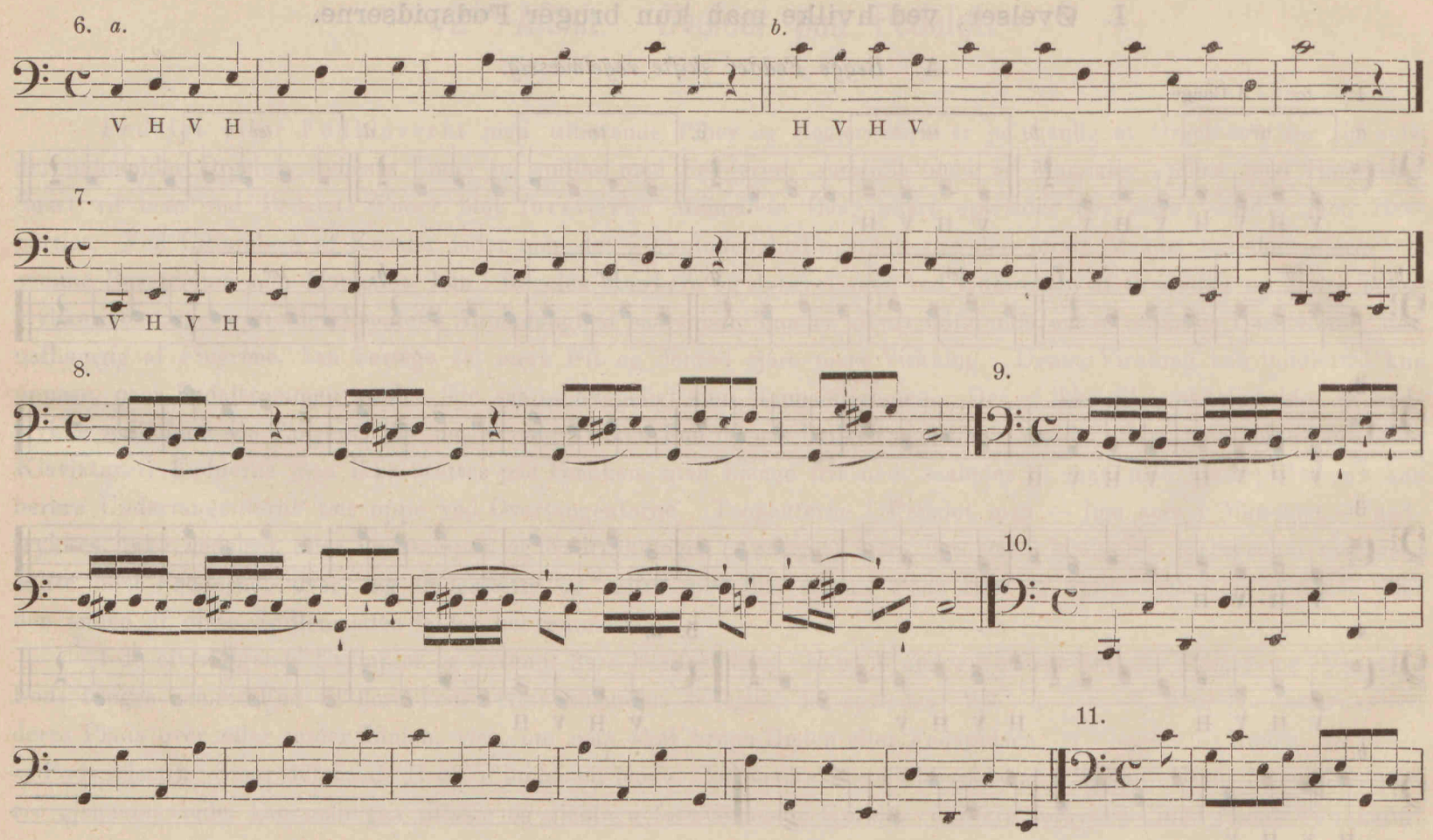
Pedalet eller Fodklaveret med tilhørende Piber og Regjereværk er jo egenlig et Orgelværk for sig selv, der indeholder Orgelets dybeste Toner og spilles med Fødderne, samtidig med at Manualet spilles med Hænderne. Snart vil man ved Pedalets Toner blot forstærke Manualets Bas, snart optræder det selvstændig med Baspartiet. Ved Udførelsen af Koraler lader man det i Almindelighed optræde paa den første Maade, saa det udfører den samme Basstemme som Manualet, kun i Regelen stærkere og dybere; men ved Udførelsen af Præludier og andre Tonestykker for Orgel optræder Pedalet i Almindelighed paa sidste Maade, altsaa udførende en selvstændig Basstemme, der, uafhængig af Fingrene, kan bevæge sig mere frit og derved gjøre mere Virkning. Denne Virkning kan imidlertid kun opnaas, naar Pedalstemmen spilles lige saa omhyggeligt som Manualstemmen. Det er ikke tilstrækkeligt blot at nedtrykke vedkommende Tangent, lige meget med hvilken Fod og paa hvilken som helst Maade. Man maa sidde midt over Klaviaturet; Fødderne maa ikke støttes paa Bænken, men hænge frit ned, saaledes at man med Fodspidserne kan berøre Undertangenterne tæt oppe ved Overtangenterne. Tangenterne i Pedalet maa — lige som i Manualet — nedtrykkes, ikke nedslaas eller nedstampes og Nedtrykningen (Anslaget) maa, lige som i Manualet, forberedes; man maa skifte med Fødderne, over- og undersætte og skifte med den samme Fods Hæl og Spids, eftersom den ene eller den anden af disse Spillemaader falder bekvemmest.

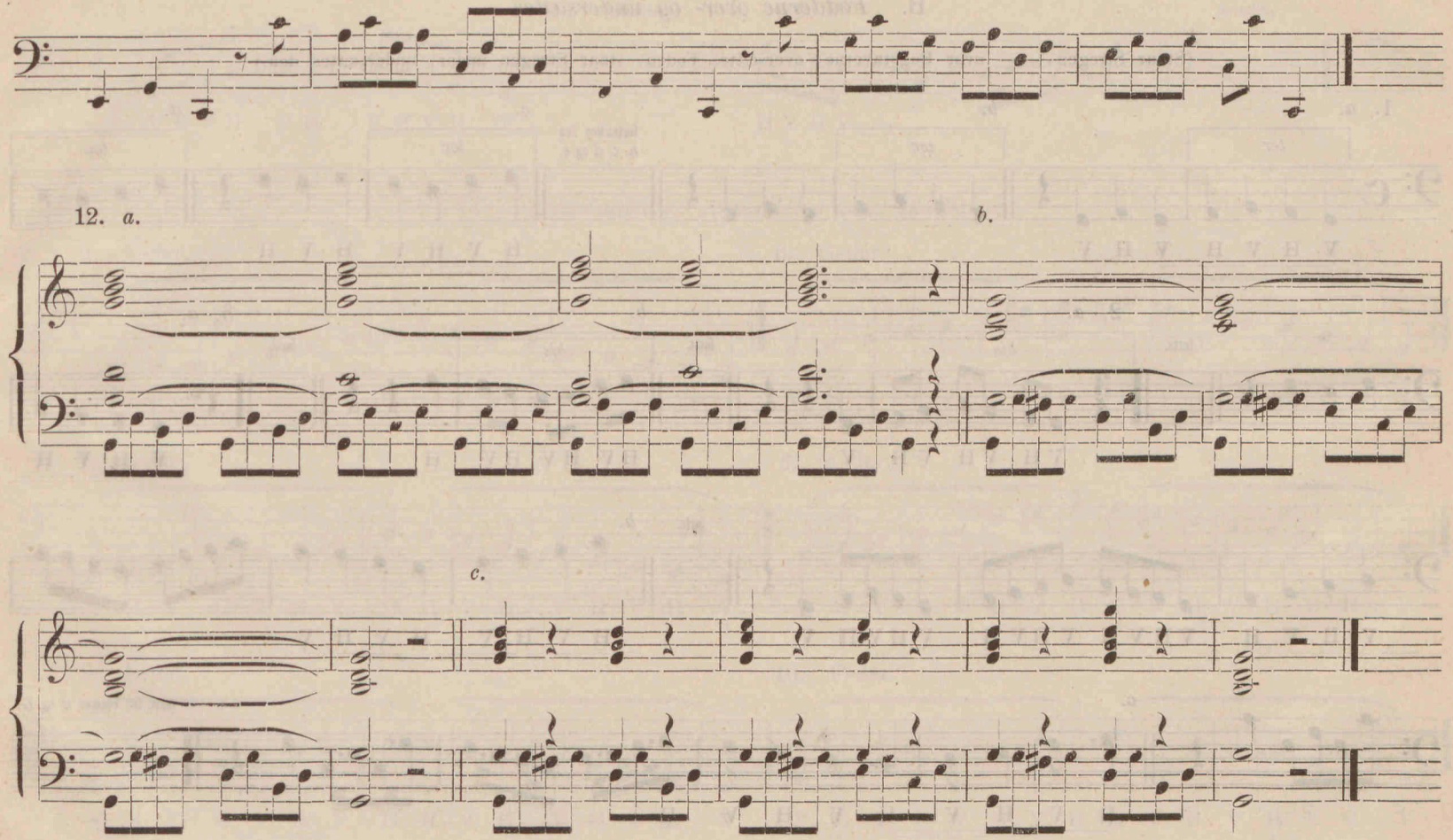
I de efterfølgende Exempler er anvendt flere Forkortelser. H og V under Noderne betyder »Højre« og »Venstre« Fod; bruges samme Fod til flere Toner efter hinanden, betegnes det saaledes: V,——,——'——, hvor Kommaerne, ved deres Plads over eller under Linien, vise, om man skal bruge Hælen eller Fodspidsen. (——,—— = Hælen, ——'—— = Fodspidsen). Staar der baade H og V under en Node, skal man skifte Fødderne under Spillet. Naar disse Exempler ere gjennemgaaede, kan man gaa tilbage og gjentage foranstaaende Koraler, der ere forsynede med Pedal-Applikatur.

I. Øvelser, ved hvilke man kun bruger Fodspidserne.

A. *Begge Fødder skifte regelmæssig.*

6. a.
V H V H
b.
H V H V
7.
V H V H
8.
9.
10.
11.

12. a.
b.
c.

B. *Fødderne over- og undersættes.*

(Staar Stregen —— over Bogstaverne, oversættes Foden, staar Stregen under, undersættes den.)

4, *a.* fortsættes. *b.* fortsættes.

C. *Foranstaaendes Anvendelse paa Skalaerne.*

5. C-dur.

6. G-dur.

7. D-dur.

8. A-dur.

9. E-dur.

10. F-dur.

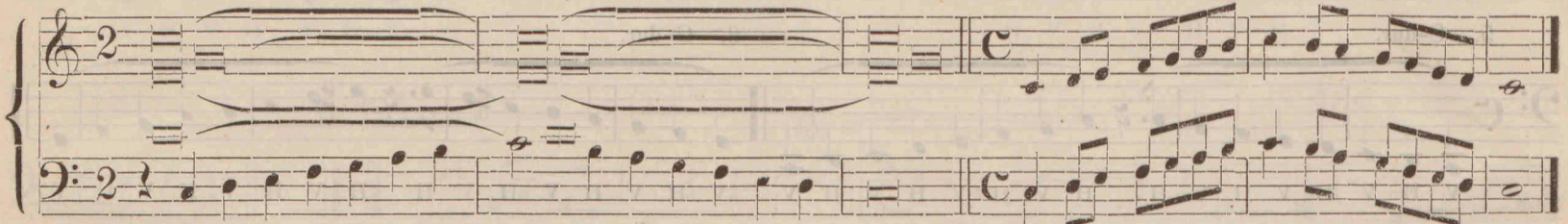
11. B-dur.

12. Es-dur.

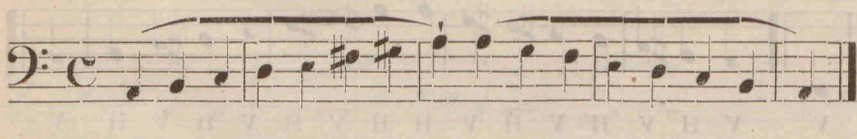

13, *a*.

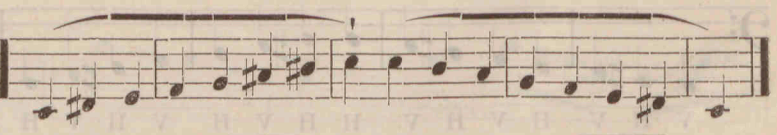

b. (*a* og *b* kunne spilles i flere andre Tonearter.)

14. A-mol.

15. E-mol.

16. H-mol.

17. D-mol.

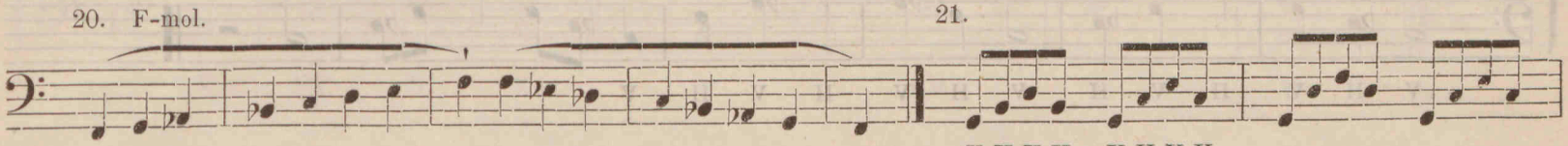
18. G-mol.

19. C-mol.

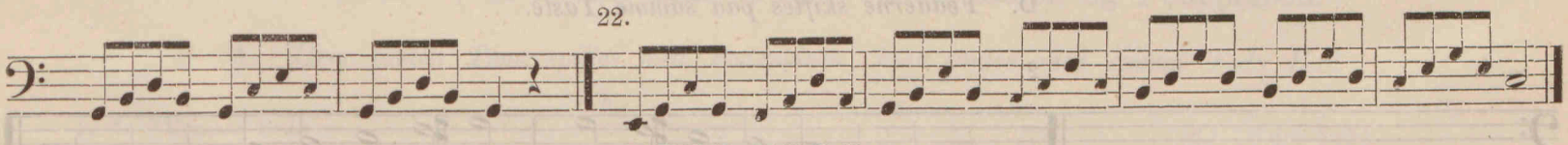
20. F-mol.

21.

V H V H V H V H

22.

V H V H V H V H

23.

V H V H V H V H V H V H V H V H V

24. (23 og 24 kunne transponeres til flere andre Tonearter.)

D. *Fødderne skiftes paa samme Taste.*

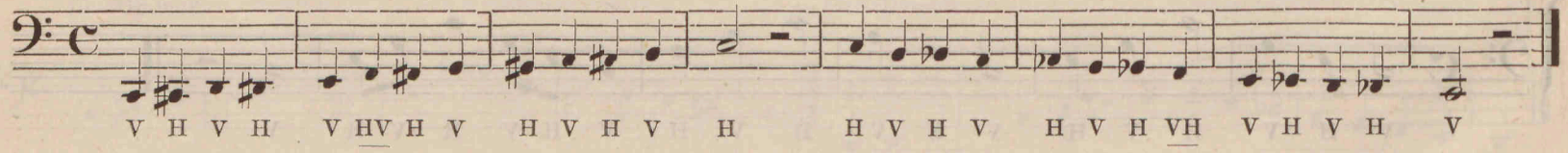
1.

2.

3.

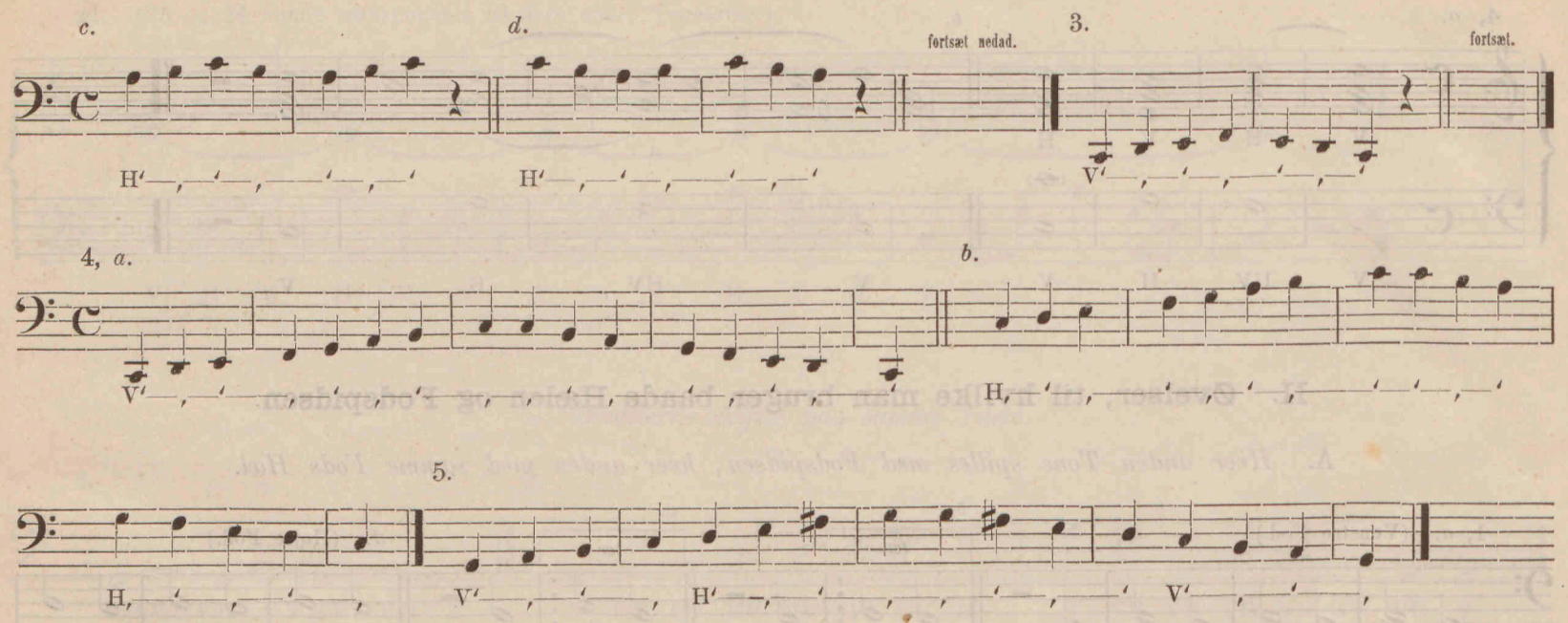

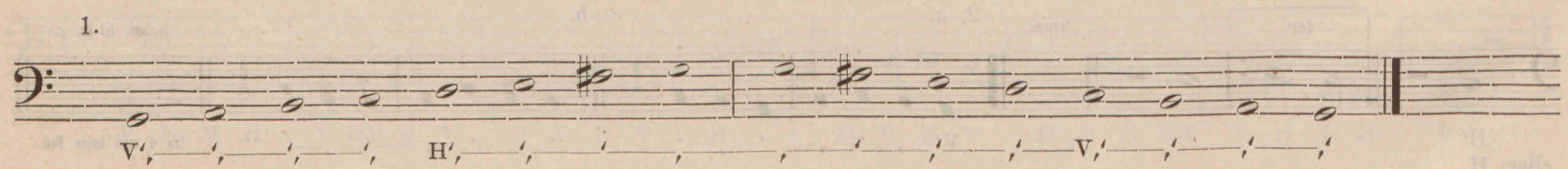
II. Øvelser, til hvilke man bruger baade Hælen og Fodspidsen.

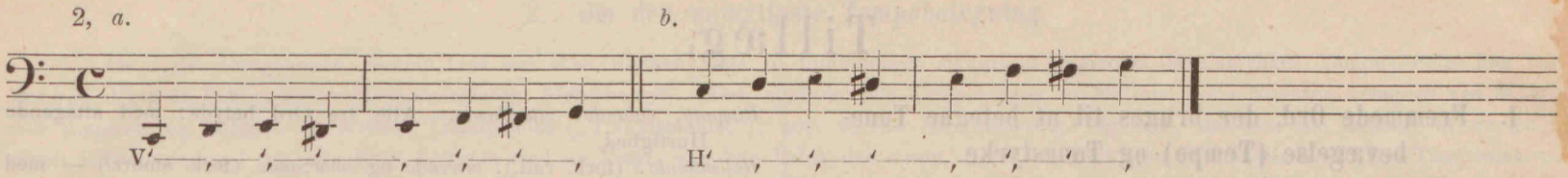
A. *Hver anden Tone spilles med Fodspidsen, hver anden med samme Fods Hæl.*

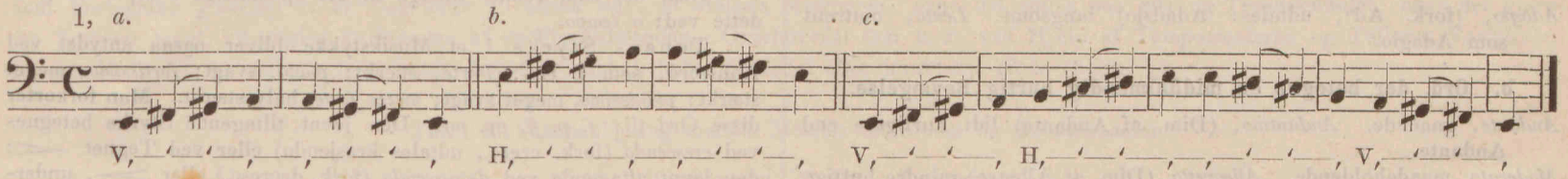

B. *Ombytning af samme Fods Hæl og Spids paa en Undertaste.*

C. *Flytning af Foden fra den ene Overtaste til den anden.*

III. Øvelser, med begge Fødder samtidigt.

Tillæg.

1. Fremmede Ord, der bruges til at betegne Tonebevægelse (Tempo) og Tonestyrke.

a. Ord, der betegne en langsom Bevægelse.

Largo, bredt, meget langsomt; *Larghetto*, (Diminutiv af Largo) mindre bredt.
Adagio, (fork. Ad°, udtales: Adadsjo) langsomt, *Lento*, omtrent som Adagio.

b. Ord, der betegne en middelmaadig hurtig Bevægelse.

Andante, gaaende. *Andantino*, (Dim. af Andante) lidt hurtigere end Andante.
Moderato, maadeholdende. *Allegretto*, (Dim. af Allegro) mindre hurtigt, men let.

c. Ord, der betegne en hurtig Bevægelse.

Allegro, (fork. All°.) hurtigt. *Vivace*, (udt. vivadsje) livligt.
Presto, meget hurtigt. *Prestissimo*, med den største Hurtighed.

Til de nævnte Ord føjes ofte Biord, f. Ex.

Assai, meget. *Allegro assai*, meget hurtigt.
Furioso, heftigt, vildt, rasende. *Allegro furioso.*
Grazioso, (udt. gratsjoso) yndefuldt. *Andante grazioso.*
Maestoso, majestætisk.
con moto, med Liv. *Andante con moto.*
Piu, (udt. pju) mere. *Con piu moto*, med mere Liv.
Poco, lidt. *un poco piu presto*, lidt hurtigere.
Troppo, for meget; *non troppo*, ikke for meget. *Andante non troppo.*

Undertiden skal man — f. Ex. mod Slutningen af et Musikstykke — enten spille lidt efter lidt langsommere, eller lidt efter lidt hurtigere. Dette kan betegnes saaledes: *Ritenuto*, *calando*, *ritardando*. Alle tre Ord betyde: med aftagende Hurtighed.
Rallentando, (fork. rall.), *morendo* og *smorzando* (fork. smorz.) — med aftagende Hurtighed og Styrke.
Accelerando, (udt. atsjelerando), *stringendo* (udt. strindsjendo) — ilende.
Semper piu vivo eller *Semper piu presto*, stedse hurtigere.

Naar der skal vendes tilbage til det oprindelige Tempo, betegnes dette ved: *a tempo.*

Tonens Styrke i et Musikstykke bliver ogsaa antydet ved Konstord, som f. Ex.: *Forte*, stærkt; *piano*, svagt; *fortissimo*, meget stærkt; *pianissimo*, meget svagt; *mezzo forte*, halv stærkt. Man forkorter disse Ord til: *f. p. ff. pp. mf.* Den jevnt tiltagende Styrke betegnes ved *crescendo* (fork. cresc., udtales kresjendo) eller ved Tegnet <; den jevnt aftagende ved *decrescendo* (fork. decresc.) eller >, undertiden ogsaa ved *diminuendo* (fork. dim.)

Enkelte Konstord betegne endelig Musikstykkets Karakter, f. Ex.

Amabile, elskværdigt, yndefuldt.
Brillante, (udt. briljant) ildfuldt, levende.
Cantabile, melodiøst, syngende.
Dolce, (udt. doltsje) blidt, behageligt.
Espressivo, (fork. espress.) udtryksfuldt.
Grave, tungt, alvorligt.
Legato, (fork. leg.) bunden.
Pastorale, landligt, hyrdemæssigt.
Risoluto, kraftigt, behjertet.
Scherzando, (fork. Scherz., udt. skersando) legende, spøgende.
Sostenuto, (fork. sost.) udholdende.
Spirituoso, — *con spirito*, aandfuldt, begejstret.
Staccato, (fork. stac.) stødt.
Tenuto, (fork. ten.) vægtigt, udholdende.

2. Om den nøjagtigste Tempobetegning.

De i det foregaaende nævnte Ord ere ikke tilstrækkelige til fuldkommen sikkert at angive et Musikstykkes Tempo; dette kan kun ske ved Hjælp af Taktmaaleren (Tempomaaleren, Metronomet). Den almindeligste Tempomaaler er Mälzels, der i Noderne betegnes ved M. M.; den simpleste og billigste er Webers Traadpendul („Tommemaalet"), som enhver kan forfærdige sig selv, da den kun bestaar af en Snor, afdelt i Tommer, og i den ene Ende forsynet med en Vægt, som kan holde den stram, f. Ex. en Blykugle. Benyttelsen af disse Tempomaalere vil ses af følgende Exempler. Den første Koral i denne Skole har følgende Overskrift: ♩ = 54 o: 47" (fuldstændigere M. M. ♩ = 54 o: 47") d. v. s., at naar man stiller Mälzels Metronom paa Tallet 54, vil det angive Varigheden af en Fjerdedelsnode, og naar man gjør Traadpendulet (Tommemaalet) 47 Tommer langt, vil hver Svingning af dette vare saa længe, som en Fjerdedelsnode skal holdes. Koral Nr. 3 har som Fortegning ♩ = 80 o: 21", og dette vil altsaa sige, at Mälzels Metronom, naar det stilles paa 80, og Traadpendulet, naar det gjøres 21 Tommer langt, vil angive Varigheden af en Fjerdedelsnode. Overhovedet faar man, ved Hjælp af Tempomaaleren og Tallene, Varigheden af den Node der er angivet, hvad enten denne er en hel, halv, fjerdedel eller punkteret Node (f. Ex. 𝅗𝅥.).

Tabel til Sammenligning mellem Mälzels Metronom og Tommemaalet.

M. M.		Tommemaalet.	M. M.		Tommemaalet.
50	=	55"	92	=	16"
52	=	50"	96	=	15"
54	=	47"	100	=	14"
56	=	44"	104	=	13"
58	=	41"	108	=	12"
60	=	38"	112	=	11"
63	=	34"	116	=	10"
66	=	31"	120	=	9"
69	=	29"	126	=	8"
72	=	26"	132	=	$7^1/_2$"
76	=	24"	138	=	7"
80	=	21"	144	=	$6^1/_2$"
84	=	19"	152	=	6"
88	=	18"	160	=	5"